SIGNAALEISTA TULEVAISUUS-TARINOIHIN

ENNAKOINNIN LYHYT KÄSIKIRJA

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri,
Minna Koskelo, Anu K. Nousiainen, Tuula Jäppinen

SIGNAALEISTA TULEVAISUUS-TARINOIHIN

ENNAKOINNIN LYHYT KÄSIKIRJA

TURKU AMK
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

HORIZON 2020

FUTURES FIT

Kuntaliitto
Kommunförbundet

innosi

Innovative Social Investment
Strengthening communities in Europe

Tämä julkaisu perustuu pääosin alkuperäiseen englanninkieliseen versioon From Signals to Future Stories – A Handbook for Applying Foresight in the Field of Welfare: http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166517.pdf

Kustantajat:
Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 109
Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2017
ISBN 978-952-216- 652-4 (pdf)
ISSN 1796-9972 (elektroninen)
Jakelu: loki.turkuamk.fi
Graafinen suunnittelu ja taitto: Laura Koskinen
Kuvat: Pixabay, Shutterstock, InnoSI Project
Videot: Jarmo Mäntyvaara (kuvas ja editointi),
Mauri Kantola (editointi)

Suomen Kuntaliitto, Helsinki 2017
ISBN 978-952-293-549-6 painettu versio
ISBN 978-952-293-550-2 pdf
Painopaikka: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy,
Tampere 2017
Jakelu: www.kunnat.net/kirjakauppa

TIIMI

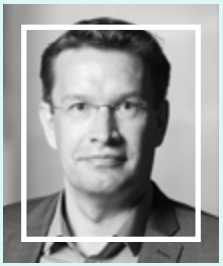

HARRI JALONEN
Turun AMK

MIRA LEHTI
Turun AMK

ANNA TONTERI
SITRA

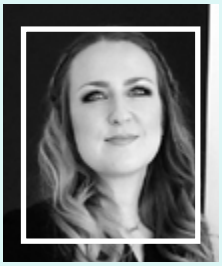

MINNA KOSKELO
Futures Fit

ANU K. NOUSIAINEN
Futures Fit

TUULA JÄPPINEN
Kuntaliitto

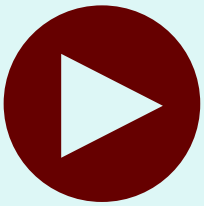

VIDEOT

Ennakointiprosessi

Tulevaisuuden yhteiskunnallisia haasteita

Osallistava ihmiskeskeinen ennakointi

Tulevaisuussignaalien monitorointi

Trendikortit työvälineinä

Halutun tulevaisuuden rakentaminen

Huom. Laitteesta tai pdf-lukuohjelmasta riippuen kaikki interaktiiviset osat eivät välttämättä näy oikein. Löydät InnoSI-projektin videot osoitteesta ***http://bit.ly/2Ac0Vra***

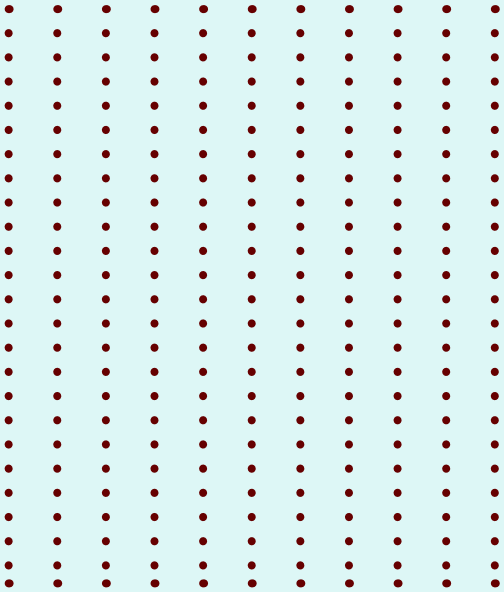

SISÄLLYS

Esipuhe 6

Johdanto 8

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri, Tuula Jäppinen

Tulevaisuus riippuu menneisyydestä 11

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri, Tuula Jäppinen

Tuntematon tulevaisuus 15

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri, Tuula Jäppinen

Ennakointiajattelun kehittäminen 20

Minna Koskelo & Anu K. Nousiainen

Ennakointiprosessi 24

Minna Koskelo & Anu K. Nousiainen

Johtopäätökset ja suositukset 36

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri,
Minna Koskelo, Anu K. Nousiainen, Tuula Jäppinen

Trendit ja muutosajurit 38

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri,
Minna Koskelo, Anu K. Nousiainen, Tuula Jäppinen

Tulevaisuuskuvat 48

Harri Jalonen, Mira Lehti, Anna Tonteri,
Minna Koskelo, Anu K. Nousiainen, Tuula Jäppinen

ESIPUHE

Esipuhe

Tanskalaista fyysikkoa Niels Bohria (1885–1962) pidetään yhtenä merkittävimmistä kvanttimekaniikan kehittäjistä. Bohr oli tiedemies, jolle tulevaisuuteen kohdistuva epävarmuus oli arkipäivää. Bohr tiesi, että ”ennustaminen on vaikeaa, varsinkin tulevaisuuden ennustaminen”. Tulevaisuuden ennakointiin liittyvä vaikeus ei kuitenkaan lamauttanut Bohria, sillä hän ymmärsi, että tulevaisuus on seurausta ajassa tehdyistä valinnoista.

Ennakointi ei ole tulevaisuuden tietämistä, vaan prosessi, jossa yritetään sekä nähdä että valmistautua tulevaisuuteen. Ennakointi on tapa jäsentää tuntematonta tulevaisuutta. Ennakoinnin avulla voimme havaita merkkejä alkavista tapahtumaketjuista sekä tunnistaa nykyhetkestä ilmiöitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat siihen, millaiseksi tulevaisuus muodostuu. Ennakoinnin tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää päätöksenteossa ja sen avulla voidaan myös vaikuttaa siihen, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Uskomme, että ennakointikyvyn kehittäminen kannattaa. Ennakoinnin lyhyt käsikirja tarjoaa uusia näkökulmia tulevaisuuden hahmottamiseen ja sen luotaamiseen. Esittelemme käsikirjassa ajattelu- ja toimintatapoja, joita soveltamalla kuka tahansa voi valmistautua tulevaisuuden kohtaamiseen. Käsikirjamme ydin rakentuu ennakointiprosessille, joka jakautuu kolmeen vaiheeseen ’Sensing’ (luotaaminen), ’Sensemaking’ (merkityksellistäminen) ja ’Seizing’ (haltuunotto).

Ennakoinnin lyhyen käsikirjan tavoitteena ei ole tarjota kaiken kattavaa yhteenvetoa erilaisista ennakointimenetelmistä, sillä kuvaamme ennakointiajattelun soveltamista sosiaalisen investoinnin kontekstissa. Kysymys ei ole tulevaisuustiedon tuottamisesta päätöksenteon tarpeisiin vaan sellaisen ennakointiosaamisen kehittämisestä, jonka avulla voidaan parantaa tulevaisuudessa avautuviin mahdollisuuksiin tarttumista.

Tarkoituksenamme ei ole ollut selvittää, mitä tulevaisuudessa todennäköisesti tapahtuu, vaan tarjota jäsennelty ennakointiprosessi, joka auttaa tulevaisuuteen valmistautumisessa.

JOHDANTO

Johdanto

Ennakoinnin lyhyt käsikirja on laadittu osana Euroopan komission Horisontti 2020 -ohjelman rahoittamaa InnoSI-tutkimushanketta (Innovative Social Investment Strengthening communities in Europe, 2015–2017). InnoSI-hankkeessa on tarkasteltu hyvinvointipolitiikan uudistamista sosiaalisten investointien näkökulmasta. Käsikirja perustuu ajatukseen, että strategisia uudistuksia tukeva ennakointi edellyttää poliittisten, taloudellisten, kulttuuristen ja historiallisten tekijöiden huomioimista.

Sosiaalinen investointi tarkoittaa raha- tai työpanoksen sijoittamista ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointiin. Kysymys ei ole tulonsiirroista vaan toiminnasta, jossa tähdätään apua tarvitsevien ihmisten toimintakyvyn pysyväisluonteiseen parantamiseen. Sosiaalista investointia kutsutaan investoinniksi, koska panostuksille odotetaan tuottoa. Koulunsa kesken jättäneen nuoren ohjaaminen koulutukseen on investointi tulevaisuuteen, jos koulutus tuottaa osaamista, joka johtaa työllistymiseen. Euron sijoittaminen nuoren elämäntilanteen kartoittamiseen ja toimenpiteiden räätälöintiin tulee yhteiskunnalle moninkertaisesti takaisin, kun nuoresta tulee toimeentulotukiluukun sijaan verotoimiston asiakas. Olennaista ei ole se, onko muutoksen aikaansaajana julkinen, yksityinen vai kolmas sektori vaan se, että investoinnin hyödyt ovat todennettavissa ja vaikuttavia.

Sosiaalisessa investoinnissa on kysymys kansalaisten ja yhteisöjen inhimillisen pääoman kasvattamisesta tavalla, joka kehittää heidän kapasiteettiaan ja tukee pitkän aikavälin taloudellista kehitystä. Sosiaalisen investoinnin idea korostaa sosiaalipolitiikan elämänmittaisia vaikutuksia ja pitkäaikaisia yhteiskunnallisia hyötyjä. Sosiaaliset investoinnit nähdään yhä useammin vastauksena nykyajan sosioekonomisiin haasteisiin, joihin lukeutuvat muun muassa väestön ikääntyminen, lisääntyvä syrjäytyminen ja köyhyys sekä penseä suhtautuminen maahanmuuttajiin.

“Sosiaalisen investoinnin idea korostaa sosiaalipolitiikan elämänmittaisia vaikutuksia ja pitkäaikaisia yhteiskunnallisia hyötyjä.”

InnoSI-hanke on osoittanut, että sosiaalisen investoinnin muodot ja kehitysvaiheet vaihtelevat maiden ja alueiden välillä. Historiallisista, taloudellisista ja kulttuurisista syistä johtuen sosiaaliset investoinnit ovat yleensä maa- ja aluesidonnaisia ratkaisuja, vaikka haasteet ovatkin usein yhteisiä.

Euroopan maiden ja alueiden välisistä eroista johtuen käsikirjassa tarkastellaan sosiaalisen investoinnin ja tulevaisuuden välistä yhteyttä ilmiölähtöisesti. Emme pyri ennakoimaan potentiaalisia sosiaalisia investointeja, vaan tavoitteemme on tarjota työkaluja hyvinvointipolitiikan uudistamiseen ja muutostarpeiden ymmärtämiseen.

Ennakoinnin aikaperspektiiviä ei ole tarkkaan rajattu, mutta käsikirjassa esitetyt ideat ja ehdotukset soveltuvat pikemminkin noin 10 vuoden ajanjaksolla tapahtuvien muutosten pohtimiseen kuin seuraavan vuosineljänneksen tarkasteluun.

> “Ennakointi ei voi olla tulevaisuudentutkijoiden yksinoikeus.”

Investointiajattelun tuominen sosiaalisten haasteiden ratkaisemiseen edustaa paradigmaattista muutosta, jonka vaikutukset ja seuraukset ovat paljolti hämärän peitossa. Emme tiedä, mitä on edessä, mutta valmistautumista tulevaisuuteen ei silti kannata laiminlyödä. Päinvastoin, mitä huolellisemmin luotaamme tulevaisuutta, sitä fiksumpiin valintoihin kykenemme. Käsikirjassa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia tiedollisia haasteita tulevaisuuteen liittyy ja miten niihin voidaan vastata?
- Miten voimme tunnistaa heikkoja signaaleja, trendejä ja megatrendejä, jotka määrittävät hyvinvointipalvelujen järjestämistä ja rahoittamista koskevia tulevaisuuden vaihtoehtoja?
- Miten signaalit, trendit ja megatrendit voidaan muotoilla merkityksellisiksi ja puhutteleviksi tarinoiksi, jotka saavat aikaan valintoja nykyhetkessä ja halutun tulevaisuuden puolesta?

Käsikirjassa esitellään tulevaisuuden ennakointiprosessi, joka koostuu kolmesta vaiheesta: ’Sensing’ (luotaaminen), ’Sensemaking’ (merkityksellistäminen) ja ’Seizing’ (haltuunotto). Havainnollistamme InnoSI-hankkeen esimerkkien avulla ennakointiprosessin toteuttamisen vaihe vaiheelta.

Käsikirja on tarkoitettu kaikille tulevaisuuden ennakoinnista ja hyvinvointipolitiikan uudistamisesta kiinnostuneille. Uskomme, että käsikirja on erityisen hyödyllinen politiikkaa eri tasoilla toteuttaville päätöksentekijöille sekä hyvinvointikysymysten parissa työskenteleville viranhaltijoille, järjestöihmisille ja tutkijoille. Käsikirjasta hyötyvät myös yritykset, sillä monet tulevaisuudessa toteutuvat asiat ovat oikein oivallettuna uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Ennakointi ei voi olla tulevaisuudentutkijoiden yksinoikeus, sillä saatavilla olevan informaation räjähdysmäinen kasvu on tehnyt ennakoinnista mahdollista kenelle tahansa. Voidaan puhua uudenlaisesta kansalaistaidosta, joka on tarpeen kaikille, jotka haluavat tehdä ajassa ratkaisuja, jotka ovat siedettäviä myös tulevaisuudessa. Tulevaisuuden ennakointi on osaamista, jota voi kehittää ja vahvistaa. Mitä vakuuttavammin vaihtoehtoisia tulevaisuuksia luodataan ja merkityksellistetään, sitä paremmin ennakointi palvelee ratkaisujen tekemistä nykyhetkessä.

Olemme panostaneet käsikirjassa ennakoinnin puhuttelevuuteen, ja siksi olemme rakentaneet tulevaisuustarinoita, jotka kuvaavat ihmisten arkea. Lähestymme tulevaisuutta ihmiskeskeisestä näkökulmasta, emme järjestelmästä tai rakenteista käsin.

Lue lisää InnoSI-hankkeen kotisivulta: www.innosi.eu

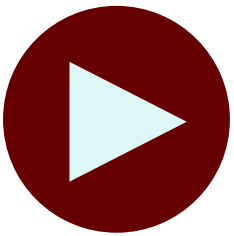

Katso video:
Ennakointi-prosessi

TULEVAISUUS RIIPPUU MENNEISYYDESTÄ

TULEVAISUUS RIIPPUU MENNEISYYDESTÄ

Miten robotisaatio muuttaa vanhustenhoitoa? Korvaavatko hoivarobotit ihmistyövoiman? Toimitetaanko ruoat tulevaisuudessa itseohjautuvilla lennokeilla?

Tulevaisuutta emme voi tietää. Sen kuitenkin tiedämme, että tänään tekemämme valinnat vaikuttavat siihen, millaiseksi tulevaisuus muodostuu. Samoin tiedämme, että menneisyydessä tehdyt päätökset vaikuttavat niihin mahdollisuuksiin, joita meillä on tässä ajassa. Aiempien valintojen ja nykyisten mahdollisuuksien välistä sidosta kutsutaan tavanomaisesti polkuriippuvuudeksi. Tyhjältä pöydältä aloittaminen onnistuu harvoin, yhteiskuntien uudistamisessa tuskin koskaan. Yhteiskunnalliset instituutiot, rakenteet ja mekanismit ovat kehittyneet aikojen saatossa sellaisiksi kuin ovat. Kysymys on institutionaalisesta jäykkyydestä, joka estää ja hidastaa esimerkiksi teknologisten innovaatioiden leviämistä ja niiden hyödyntämiseen perustuvien hyvinvointipalvelujen kehittämistä. Polkuriippuvuuden ja institutionaalisen jäykkyyden yhdistelmä selittää, miksi kehitys jää kovin usein osaoptimoinniksi.

Mennyt ei vaikuta vain nykyhetken mahdollisuuksiin vaan muokkaa myös sitä, millaisia ajatuksia muodostamme tulevaisuudesta. Ihmisen toiminta on monella tapaa epärationaalista. Ihmismielen rajoittuneisuudesta ja tilanteiden monimutkaisuudesta johtuen ihmisten valintoja voidaan pitää rationaalisina vain suhteessa yksilöiden omiin mentaalimalleihin. Sen sijaan, että rationaalisuus ohjaisi yksilön toimintaa, kysymys on irrationaalisten elementtien rajoittamasta rationaalisuudesta. Yksilöiden välillä on tietenkin eroja, mutta ihmisinä meitä yhdistää se, että havainnoidessamme ympäristöämme olemme taipuvaisia näkemään sen, mitä haluamme nähdä, ja sivuuttamaan sen, mitä emme ymmärrä. Emme ole niinkään kiinnostuneita todellisuudesta kuin tasapainon vaalimisesta.

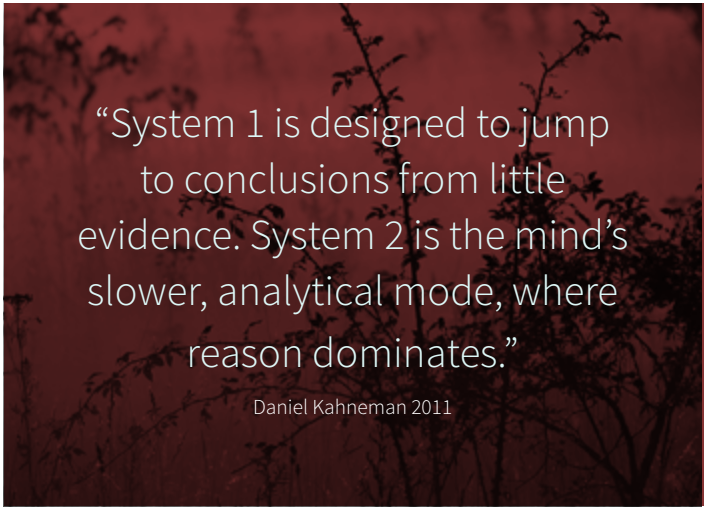

Tulevaisuuden ennakointi ei ole helppoa, sillä se edellyttää monien lukkiutumien ylittämistä. Tulevaisuuden ennakointia rajoittavat lukkiutumat voidaan jakaa niiden ilmenemismuodon mukaan kolmeen kategoriaan.

Ensinnäkin funktionaalinen lukkiutuma ilmenee vaikeutena muuttaa kerran omaksuttua toimintatapaa. Olemme taipuvaisia toimimaan sekä yksilöinä että yhteisöinä hyväksi ja tutuiksi kokemillamme tavoilla. Muutoksen torjuminen on aina muutoksen toteuttamista helpompaa. Toiseksi olemme alttiita kognitiivisille lukkiutumille. Kysymys on ihmismielelle ominaisesta piirteestä, joka ohjaa ajatteluamme asioihin, joilla koemme olevan meille merkitystä. Olemme persoja informaatiolle, joka sopii maailmankuvaamme ja torjumme asioita, jotka uhkaavat sitä. Kolmanneksi poliittiset lukkiutumat perustuvat yhteisöjen sisäisiin yhteisiin etuihin. Hyväksymme ennemmin sellaisen tulevaisuuden, joka tukee oman yhteisömme etua ja hylkäämme sellaisen, joka sitä uhkaa.

”The habit of foreseeing is elicited by the habit of understanding. Foresight is the product of insight.”

Alfred North Whitehead

Psykologinen tutkimus on osoittanut, että ihmisen ajattelu voidaan jakaa karkeasti kahteen järjestelmään. Järjestelmiä voidaan kutsua monilla nimillä, mutta niiden nimeämistä olennaisempaa on ymmärtää, miten ne eroavat toisistaan. Toisessa ääripäässä on nopea ja intuitiivinen ajattelu, jossa luotetaan aistinvaraiseen havainnointiin (järjestelmä 1). Toisessa päässä on hitaampi, harkitsevampi ja loogisempi ajattelu (järjestelmä 2). Siinä missä ensimmäisessä luotetaan vaistoon, perustuu jälkimmäinen järkeen.

Ajattelua ohjaajien järjestelmien numerointi on informatiivinen, sillä se osoittaa järjestyksen, jonka mukaisesti prosessoimme informaatiota. Järjestelmä 1 on ensisijainen, koska

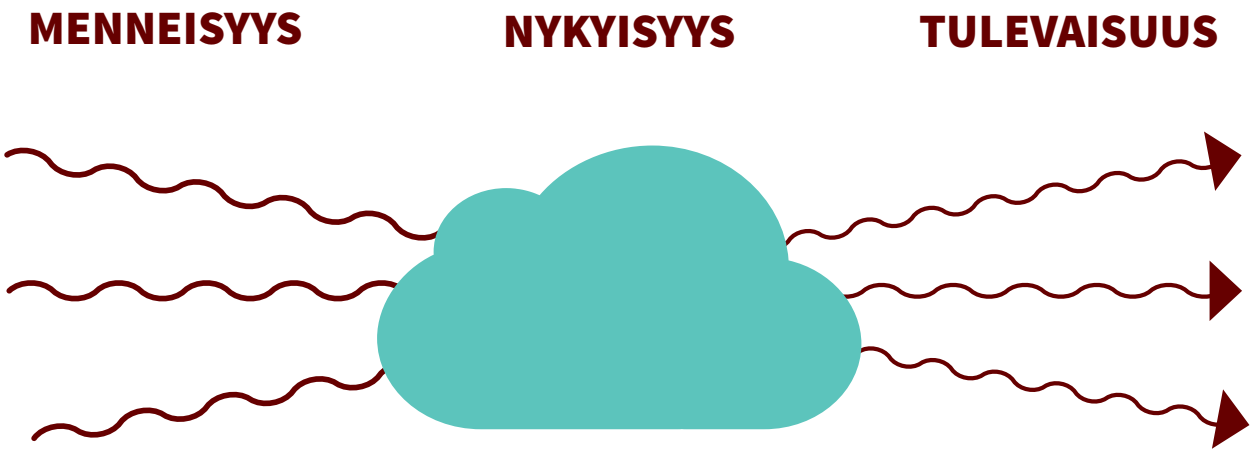

Kuva 1. Menneisyys vaikuttaa tulevaisuuteen.

sitä käytetään nopeassa ja intuitiivisessa ajattelussa. Sillä on keskeinen rooli monissa arkielämän tilanteissa. Esimerkiksi turvallinen liikenteessä liikkuminen olisi mahdotonta ilman järjestelmä 1:n mukaista ympäristöstä jatkuvalla syötöllä tulevan informaation nopeaa käsittelyä ja prosessoidun informaation intuitiivista hyödyntämistä. Tulevaisuuden ennakoinnissa järjestelmä 1 on tarpeellinen, mutta riittämätön, koska se lähinnä vain vahvistaa sitä, minkä tiedämme jo entuudestaan. Järjestelmä 2 on tarpeen, sillä mahdollistaa harkinnan, jonka avulla voimme keskittyä, paneutua asioihin ja jäsentää niitä loogisesti. Intuitiivinen ajattelu auttaa pitkälle, mutta ei riitä viemään maaliin asti.

Uskottavassa tulevaisuuden ennakoinnissa tarvitaan ajattelun kahden järjestelmän ymmärtämistä ja niiden tasapainoista yhdistämistä. Liiallinen järjestelmän 1 mukainen ajattelu johtaa nopeisiin, mutta todennäköisesti virheellisiin tulkintoihin, kun taas pelkästään järjestelmään 2 mukaiseen ajatteluun nojautuminen sulkee pois intuitioon liittyvän mahdollisuuden nähdä asioita ”uudessa valossa”.

Lisää aiheesta

Arthur, W.B. (1989). Competing technologies, increasing returns, and lock-in by small historical events. The Economic Journal, 99(394), 116–131.

Grabher, G. (1993). The Embedded Firm. On the Socioeconomics of Industrial Networks. Routledge, New York, NY.

Haidt, J. (2012). The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion. Panteon, New York, NY.

Kahneman, D. (2011). Thinking, Fast and Slow. Farrar, Strauss and Giroux, New York, NY.

Tetlock, P. E. & Garnde, D. (2015). Superforecasting. The Art and Science of Prediction. Penguin, New York, NY.

TUNTEMATON TULEVAISUUS

TUNTEMATON TULEVAISUUS

Millaisia haasteita pakolaiskriisi asettaa eurooppalaisille hyvinvointiyhteiskunnille? Onko ”big data” vastaus terveydenhuollon tuottavuuden haasteisiin vai uhkaako se ihmisten yksityisyyden suojaa? Lisääkö eettisen sijoittamisen suosio sosiaalisesti vastuullisempia investointeja? Miten ilmastonmuutos heijastuu maahanmuuttoon maiden ja mannerten sisällä ja välillä?

Suuria kysymyksiä vailla helppoja vastauksia. Emme tiedä mitä lähivuosina tapahtuu, saati sitä, mitä tapahtuu lähivuosikymmeninä. Tulevaisuudesta emme tiedä, mutta sen mukaan tuomiin yllätyksiin voi ja on syytä valmistautua. Mitä paremmin ymmärrämme nykyhetkessä tekemiemme valintojen yhteyden tulevaisuuteen, sitä tukevampi on pohja tulevaisuuden ennakoinnille. Nykyisyyden ja tulevaisuuden yhdistäminen palvelee myös ennakointityöhön sitouttamisessa. Ennakointi muuttuu mielekkäämmäksi, kun oivaltaa, että tulevaisuus ei ole meille langetettu kohtalo, vaan riippuu ratkaisevasti omista valinnoistamme.

Pelkkä nykyisyyden ja tulevaisuuden yhdistäminen on hyvä lähtökohta, mutta sen lisäksi tarvitaan käsitteellistä tulevaisuuden haltuunottoa ja käytännöllisiä työkaluja, joiden avulla ennakointitieto muutetaan toiminnaksi.

Tulevaisuuden käsitteellisen haltuunoton kannalta ratkaisevaa on oivaltaa, että tulevaisuuden liittyvä tietämättömyys ilmenee eri tavoin ja edellyttää erilaisia ratkaisutapoja. Kysymys on tosiasioiden ja niiden tulkinnan välisestä jatkumosta, jonka toisessa ääripäässä on tosiasioita koskevan informaation puutteellisuus ja toisessa päässä tietoa koskeva tulkinnallinen erimielisyys.

Tulevaisuuteen liittyvät tiedolliset haasteet voidaan jakaa neljään kategoriaan, jotka ovat epävarmuus (uncertainty), monimutkaisuus (complexity), epäselvyys (ambiguity) ja monitulkintaisuus (equivocality) (kuvat 2 ja 3). Epävarmuus ilmenee tosiasioita koskevan tiedon puutteellisuutena, kun taas monimutkaisuus syntyy asioiden ja toimijoiden välisistä riippuvuussuhteista. Epäselvyys viittaa tilanteiden ja ilmiöiden tulkintavaikeuksiin ja monitulkintaisuus puolestaan niiden tulkinnallisiin erimielisyyksiin.

Epävarmuus tarkoittaa tosiasioita koskevan informaation puutetta. Epävarmuus on railo, joka aukeaa tietyssä tehtävässä tarvittavan informaation ja yksilön tai organisaation hallussa olevan informaation välille.

Monimutkaisuus syntyy tilanteiden ja ilmiöiden välisistä yhteyksistä. Monimutkaisuus viittaa ei-yksinkertaiseen vuorovaikutukseen tilanteiden ja ilmiöiden välillä. Monimutkaisuus merkitsee sitä, että asiantilojen tai ilmiöiden kehityksen suuntaa ja voimakkuutta on vaikea, joskaan ei välttämättä mahdotonta ennakoida.

Epäselvyys tarkoittaa tilanteen tai ilmiön tulkintavaikeutta. Epäselvyys viittaa tilanteeseen, jossa tulkitsijalla on tulkinnan mahdollistama tieto, mutta sen hyödyntäminen ei onnistu, koska soveltajalta puuttuu tiedolle merkityksen luova tulkintakehikko.

Monitulkintaisuus tarkoittaa sitä, että yksi ja sama tilanne tai ilmiö voidaan tulkita monin eri tavoin. Vaikka kunkin toimijan erillinen tulkinta olisi selkeä ja looginen, tulkintoja yhdessä tarkasteltaessa lopputulos on asioiden ja ilmiöiden ristiriitainen tulkinta, joka sisältää toisiaan poissulkevia näkemyksiä.

Esimerkkejä tiedollisista haasteista

EPÄVARMUUS
Kuinka monta vakiintuneen määritelmän mukaiset kriteerit täyttävää syrjäytynyttä nuorta asuu tietyllä seutukunnalla vuonna 2017?

MONIMUTKAISUUS
Missä määrin ennaltaehkäisevät, matalan kynnyksen terveyspalvelut vähentävät kalliimman erikoissairaanhoidon tarvetta?

EPÄSELVYYS
Miten esineiden internet mahdollistaa älykkään terveydenhoidon?

MONITULKINTAISUUS
Onko oikein, että yksityisten pääomasijoittajien omistamat yritykset tuottavat julkisen sektorin järjestämisvastuulla olevia sosiaali- ja terveyspalveluja?

> “Mitä paremmin ymmärrämme nykyhetkessä tekemiemme valintojen yhteyden tulevaisuuteen, sitä tukevampi on pohja tulevaisuuden ennakoinnille.”

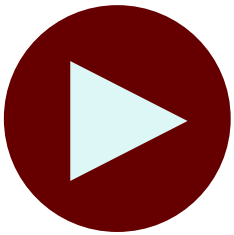

Katso video:
Tulevaisuuden yhteiskunnallisia haasteita

”The most important decisions, with the greatest implications, are made in the present, before relevant knowledge is available.”

Mette Moensted 2006

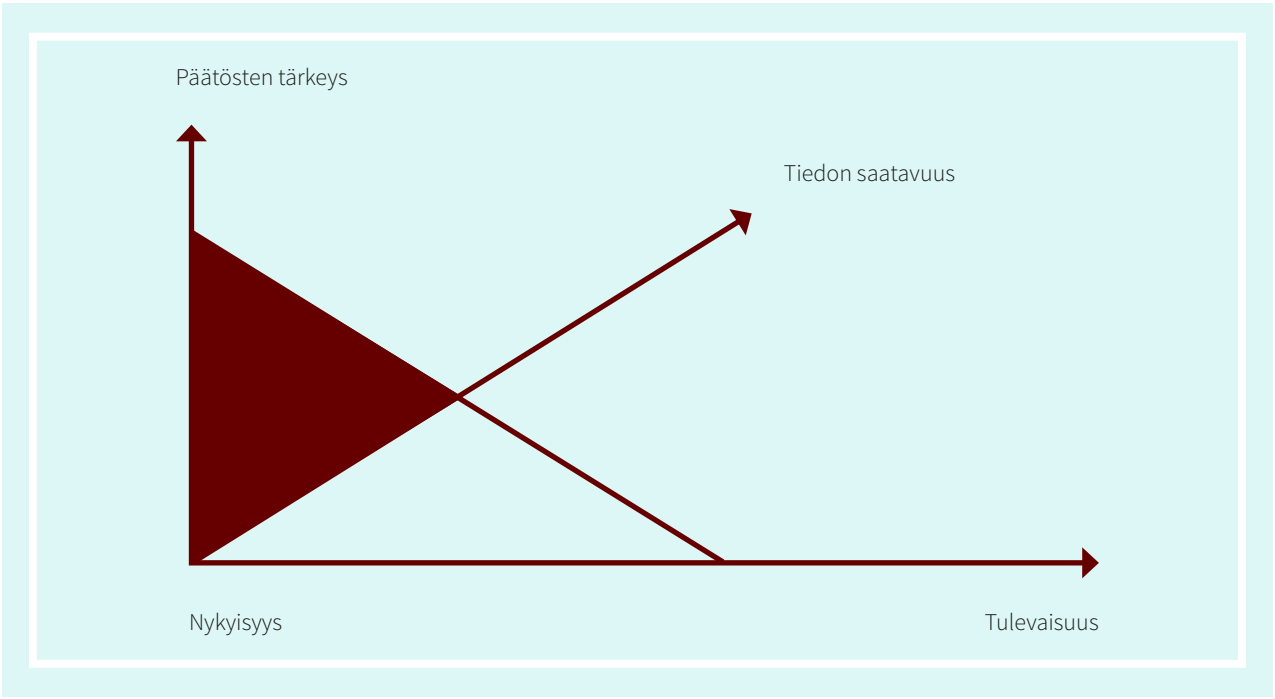

Kuva 2. Valintojen merkityksen, tiedon määrän ja ajan välinen suhde ennakoinnissa (mukaillen Moensted, 2006).

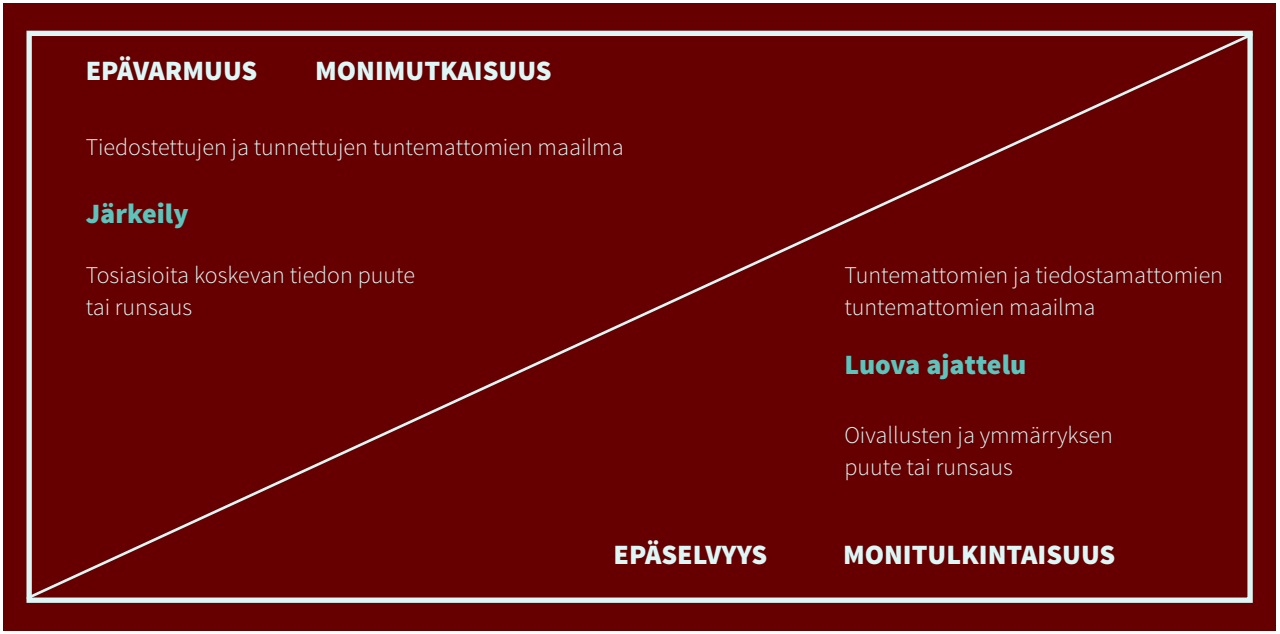

Kuva 3. Tiedolliset ongelmat edellyttävät yksilöllisiä ratkaisuja.

> ”The true sign of intelligence is not knowledge but imagination.”
>
> Albert Einstein

ENNAKOINTI-AJATTELUN KEHITTÄMINEN

ENNAKOINTIAJATTELUN KEHITTÄMINEN

Epävarmuudesta, monimutkaisuudesta, epäselvyydestä tai monitulkintaisuudesta johtuen tulevaisuuteen liittyy yllätyksiä ja ennalta arvaamattomia asioita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettemme voisi valmistautua tulevaisuuteen.

Koska tiedolliset haasteet vaihtelevat tosiasioita koskevan informaation puutteesta aina tulkintaeroihin, niiden ratkaiseminen edellyttää erilaisia toimintatapoja (kuva 4). Ensiksi on selvitettävä, onko kysymys informaation puutteesta vai ristiriitaisista tulkinnoista. Toiseksi on analysoitava, millaisilla keinoilla haasteisiin voidaan vastata. On eri asia hankkia puuttuva informaatio vaikkapa Tilastokeskuksesta kuin järjestää maahanmuuttajien työllistymistä pohtiva kansalaistapahtuma. Kolmanneksi on syytä kiinnittää huomiota sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin, joiden avulla tulevaisuuden ennakointi voidaan juurruttaa osaksi yhteisöjen arkea.

Ennakointityö on sitä vankemmalla perustalla, mitä syvällisemmin ennakointia toteuttavat ymmärtävät erilaisten tiedollisten haasteiden väliset erot ja niiden käytännölliset seuraukset. Vaikuttavassa ennakoinnissa menneisyys yhdistyy nykyisyyteen tavalla, joka antaa eväitä johdonmukaiseen ja tavoitteelliseen tulevaisuuden luotaamiseen. Ennakointiajattelussa on kysymys pikemminkin lähestymistavasta kuin menetelmästä tai tekniikasta. Ennakointi lisää yksilöiden ja yhteisöjen valmiutta luovia tilanteissa, joissa selviytyminen edellyttää dynaamista tasapainoa harkitun luovan ajattelun ja rationaalisen järkeilyn välillä.

“Ennakointiajattelussa on kysymys pikemminkin lähestymistavasta kuin menetelmästä tai tekniikasta.”

Lisää aiheesta

Tsoukas, H. & Hatch, M. J. (2001). Complex thinking, complex practice: A narrative approach to organizational complexity. Human Relations, 54, 979–1013.

Zack, M. H. (2001). If managing knowledge is the solution, then what’s the problem? In Malhotra, Y. (Ed.), Knowledge Management and Business Model Innovation. Idea Group Publishing, London.

Weick, K. E. & Roberts, K. H. (1993). Collective mind in organizations: Heedful interrelating on flight decks. Administrative Science Quarterly, 38, 357–381.

Epävarmuuden vähentäminen

Epävarmuuden vähentäminen edellyttää kahta toisiinsa liittyvää prosessia: ongelman selkeää määrittelyä ja puuttuvan informaation hankintaa. Nämä prosessit ovat toisiinsa sidoksissa siten, että ongelman määrittely edellyttää informaation hankintaa, mikä puolestaan on hyödytöntä, ellei ongelmaa ole määritelty riittävän yksityiskohtaisesti. Ennakointityössä on syytä kuitenkin muistaa, että ongelman liian tarkka määrittely voi johtaa liian kapeakatseiseen tulevaisuuden luotaamiseen. Todennäköisimmin epävarmuuden vähentäminen kohdistuukin ennakointityössä nykyhetkessä vaikuttavien ja menneisyydessä toteutuneiden asioiden analysointiin.

Monimutkaisuuden yksinkertaistaminen

Monimutkaisuus ei ole absoluuttista vaan suhteellista. Monimutkaisuuden juurisyynä on tilanteiden ja ilmiöiden väliset riippuvuudet, joiden analysointi ylittää tulkitsijansa kapasiteetin. Tulevaisuuteen liittyvän monimutkaisuuden yksinkertaistamisessa ratkaisevaa on varmistaa, että ennakointia toteuttavassa yhteisössä on riittävästi tiedollista monimuotoisuutta.

Epäselvyyden selkiyttäminen

Epäselvä tilanne on haastava, koska siihen ei löydy ratkaisua yksinkertaisella kysymys- ja vastausmenetelmällä. Informaation lisäämisen sijaan epäselvyyden selkiyttämisessä on olennaista mielekkäiden tulkintakehikkojen rakentaminen. Mitä paremmin yksittäinen informaatio rakentuu osaksi kokonaisuutta, sitä todennäköisemmin informaatio johtaa tulkintoihin, jotka aikaansaavat myös toimintaa.

Monitulkintaisuuden kunnioittaminen

Monitulkintaisuus johtuu yhden ja saman asian tulkitsemisesta erilaisin linssein. Monitulkintaisiin ongelmiin on vaikea löytää ratkaisuja, joihin kaikki osapuolet olisivat tyytyväisiä. Monitulkintaisuuteen liittyy tavanomaisesti poliittisia ja eettis-moraalisia jännitteitä, jotka johtavat toisensa poissulkeviin tulkintoihin. Monitulkintaisuutta ei siksi voi kirjaimellisesti “ratkaista” – ennemminkin energia kannattaa kohdistaa monitulkintaisuuden kohtaamisen tapoihin. Olennaista on, että ennakointityössä hyväksytään ja kunnioitetaan subjektiivisten tulkintojen moninaisuutta. Ihmiset haluavat tulla kuulluiksi, ja siksi ennakoinnissa kannattaa varmistaa, että menetelmät ovat ihmisten osallistumista tukevia. Sitoutuminen kompromisseihin on helpompaa, jos kokee tulleensa huomioiduksi.

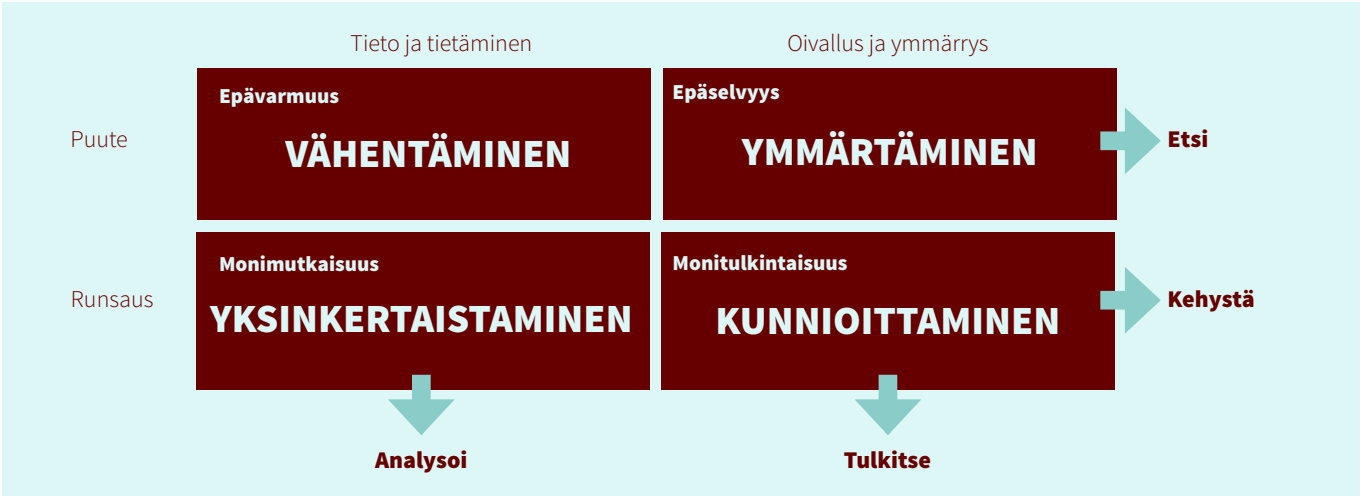

Kuva 4. Ennakointiajattelun ainekset.

Mitä ennakointiajattelun
kehittäminen tarkoittaa
käytännössä? Miten luodaan
käytäntöjä, jotka toisaalta
rohkaisevat yksilöitä ja
yhteisöjä ajattelemaan
tulevaisuutta ja toisaalta
ohjaavat niitä yhdistämään
menneisyyden, nykyisyyden
ja tulevaisuuden?

ENNAKOINTI-PROSESSI

ENNAKOINTIPROSESSI

Kestävän ja merkityksellisen arvon luominen kuuluu avainkyvykkyyksiin. Tulevaisuuden haltuunottoa voidaan tukea osallistavalla ja ihmiskeskeisellä ennakointiprosessilla (Futures Fit 3S), joka vahvistaa yksilöiden tulevaisuuskyvykkyyttä ja organisaatioiden tulevaisuuskestävyyttä. Näemme tulevaisuusmuotoilun taidoksi, joka on opittavissa.

Futures Fit 3S –prosessi koostuu kolmesta vaiheesta: Sensing, Sensemaking ja Seizing. Käytännössä 3S-prosessin vaiheet kertovat miten kerätä tulevaisuuksia koskevia signaaleja (Sensing), miten tulkita havaittuja muutoksia (Sensemaking) ja miten rakentaa niiden avulla toivottua tulevaisuutta (Seizing).

3S-prosessissa yhdistyy tulevaisuus-, muotoilu- ja systeemiajattelu (kuva 5). Osallistavan prosessin ja menetelmiemme avulla tunnistetaan muutoksia, jotka puolestaan tulkitaan merkitykselliseksi tulevaisuuskestäväksi arvoksi – uusiksi ratkaisuiksi ja mahdollisuuksiksi. Prosessin myötä yksilön ja organisaation ennakoinnin kyvykkyys kasvaa ja muutos voidaan ottaa haltuun: meistä tulee aktiivisia tulevaisuuksien muotoilijoita.

Katso video:

Osallistava ihmiskeskeinen ennakointi

InnoSI-hankkeessa kukin 3S-prosessin vaihe toteutettiin paikallisten kumppanitiimien kanssa kymmenessä Euroopan maassa. Polttava kysymys hankkeessa oli “Millaisia ovat sosiaaliset investoinnit ja ihmisten hyvinvointi vuoden 2027 Euroopassa?”. Tässä polttavan kysymyksen kontekstissa kiinnitimme erityistä huomiota jaetun arvon ja sosiaalisen vaikutuksen luomiseen. Toimme osallistavan ennakoinnin prosessiin ja menetelmiin 4Y-yhteistyötä (yksilö, yhteisö, yhteiskunta, ympäristö) ja ihmiskeskeisyyttä korostavan People Primacy -lähestymisemme.

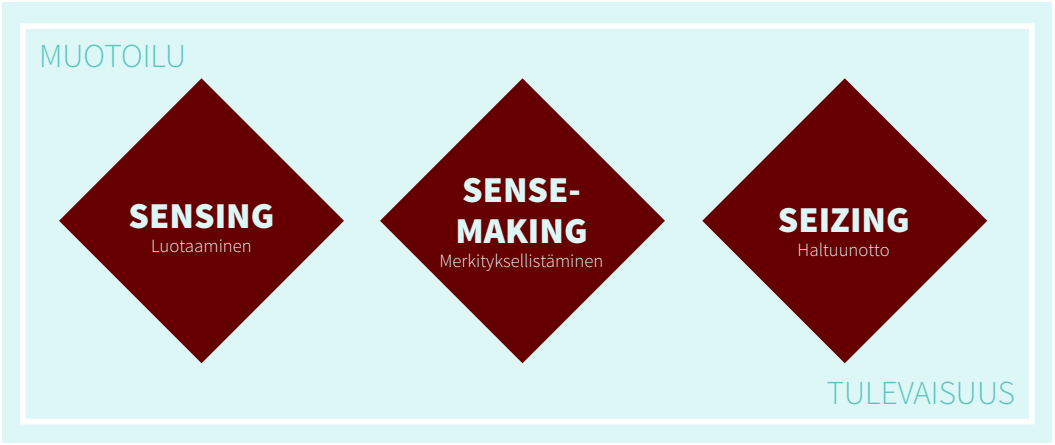

Kuva 5. Futures Fit 3S -prosessi yhdistää tulevaisuus-, muotoilu- ja systeemiajattelun valjastaen ne toivottujen tulevaisuuksien luomiseen, uusien mahdollisuuksien tunnistamiseen ja ratkaisujen muotoiluun (Futures Fit, Koskelo & Nousiainen).

SENSING – TULEVAISUUS-SIGNAALIEN LAAJA-ALAINEN TUNNISTAMINEN

Ennakointiprosessi alkaa ympäristön havainnoinnista eli monitoroinnista. Parhaimmillaan monitorointi on organisaatioissa tapahtuvaa jatkuvaa ja strategista toimintaa, ei kertaluonteista tutkimista tai satunnainen projekti. Monitorointivaiheen painopiste ja tavoite on tunnistaa erilaisia signaaleja muutoksista. Signaalit ovat siis vihjeitä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista.

Futures Fit Trendiviitekehys (kuva 6) muodostaa ennakoinnille ja monitoroinnille yhteisen sanaston. Se sisältää tärkeitä termejä ja luokittelee eri tasoiset havaitut muutokset eli trendit. Yleisesti trendit ovat olemassa olevia muutoksia, joilla on tunnistettava kehityssuunta. Niiden maturiteetti ja ilmentymien sijainti kuitenkin vaihtelevat. “Megatrendit” ovat tunnistettuja muutoksia, jotka vaikuttavat kaikkiin kaikkialla. Ne kestävät ja kehittyvät yleensä vuosikymmeniä. Sanastossamme “trendit” ovat paikallisia ja globaalejakin muutoksia ihmisten käyttäytymisessä, toimintatavoissa, asenteissa ja arvoissa. “Signaalit” ovat puolestaan joko uusia ja yllättäviä erillisiä tapahtumia, jolloin niitä kutsutaan heikoiksi signaaleiksi, tai jo havaittujen trendien uusia ilmentymiä.

Signaalien keräämisen keskiössä on huolella määritelty polttava kysymys ja siihen liittyvä konteksti, toimija ja aikajänne. Futures Fit Monitorointi -työkalulla (kuva 7) varmistetaan, että signaalien havainnointi on fokusoittunutta, systemaattista, kokonaisvaltaista ja laadukasta.

Tulevaisuuksien ajattelun perusta on systeemiajattelussa: kaikki vaikuttaa kaikkeen. Relevantit signaalit voivat siis ilmetä missä vain. STEEPLED (kuva 7) tarjoaa kattavan muistilistan olemassa olevien muutosvoimien ja uusien signaalien kokonaisvaltaiseen ja laaja-alaiseen monitorointiin. Tämä on merkittävä menestystekijä signaalien monitoroinnissa. Eri

> “Futures thinking is rooted in systems thinking: everything is interconnected.”

teollisuuden alat, liiketoimintasektorit ja aihealueet on tutkittava polttavan kysymyksen ytimestä ja laitamilta. Jos tunnistat samankaltaisen muutossignaalin ilmenevän eri sektoreilla ja teemoissa olet todennäköisesti havainnut trendin.

Kokonaisvaltaisen lähestymistavan ja systeemiajattelun varmistamiseksi Futures Fit -prosessissa signaalien monitorointi tehdään poikkitieteellisissä ryhmissä. Muutosten tarkkailussa käytetään erilaisia havainnointimenetelmiä, jotta ihmisten aistit, tietolähteet ja verkostot saadaan laajalti käyttöön. Samalla trenditutkimuksen tyypillisimmät virheet – kuten ryhmäajattelu tai liian kapea näkökulma – on helpompi välttää. Erilaiset havainnointimenetelmät saavat innoituksensa etnografisesta tutkimuksesta, jota sovelletaan sekä tulevaisuuksien että erityisesti muotoilun aloilla.

Signaalien keräämisen tavoitteena on löytää mahdollisimman paljon uutta. Uudet asiat nousevat esimerkiksi ihmisiltä, jotka ovat tekojensa ja ajattelunsa puolesta edelläkävijöitä, innovaattoreilta ja mielipidejohtajilta, marginaaliryhmistä ja erikoisaloilta. Heikot signaalit ovat usein äärimmäisen paikallisia. Innovaation leviämistä kuvaava käyrä on kätevä työkalu signaalien ja niiden uutuuden arviointiin (käyrä tunnetaan myös nimillä innovaatioiden diffuusiokäyrä tai Rogersin käyrä). Se asettaa innovaatiolle ja varhaiselle omaksumiselle kriteerit. Uutta voi löytää myös vastatrendeistä, jotka ovat nimensä mukaan vallitsevista trendeistä ja megatrendeistä nousevia vastakohtaisia muutoksia.

Osallistavassa ennakointiprosessissa signaaleja kerätään läpinäkyvästi. Helppokäyttöisillä digitaalisilla työkaluilla ja sosiaalisen median alustoilla (esim. Pinterest, ks. kuva 8) kuka tahansa prosessissa mukana oleva voi helposti hyödyntää ja rikastaa jo kerättyä aineistoa. Tämä innostaa ihmisiä lisäämään uusia lähteitä ja tutkimusalueita yhteiseen "tietokantaan".

Uusia signaaleja etsiessä tärkein kysymys on "Miksi?". Kysymys siirtää fokuksen ihmiseen: Miksi signaalit ovat olemassa, kenen toimesta ne ovat lähtöisin ja mitä ne kertovat ihmisten motiiveista ja käytännöistä. Millaisista trendeistä signaalit siis kertovat? Tähän kysymykseen vastataan prosessin seuraavassa Sensemaking-vaiheessa.

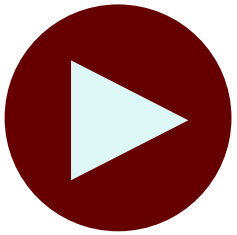

Katso video:

Tulevaisuus-signaalien monitorointi

SENSING-VAIHEEN ONNISTUMISEN AVAIMET

- On tärkeää, että tavoite on selkeä. Kysy itseltäsi mitä etsit ja miksi. Muotoile vastausten perusteella keskeinen kysymys, joka kattaa toimijat, kontekstin, aikajänteen ja teeman.
- Hyödynnä STEEPLED-työkalua kokonaisvaltaisen ja laaja-alaisen näkökulman varmistamiseksi.
- Kokoa monialainen ryhmä systeemiajattelun varmistamiseksi.
- Käytä erilaisia havainnointimenetelmiä.
- Parhaimmillaan monitorointi on organisaation jatkuvaa toimintaa eikä nopeaa ja kertaluonteista tekemistä.

Lisää aiheesta

Albright, K. S. (2004). Environmental scanning: Radar for success. Information Management Journal, 38(3), 38–45.

Bell, W. (2009). Foundations of Futures Studies (5th Ed). Transactions Publishers, London.

Miettinen, S. & Valtonen, A. (Eds.) (2012). Service Design with Theory. Discussions on Change, Value and Methods. Lapland University Press, Rovaniemi.

Raymond, M. (2010). The Trendforecaster's Handbook. Laurence King Publishing, London.

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of Innovations. 5th Edition. The Free Press, New York, NY.

Van der Duin, P. (2006). Qualitative Futures Research for Innovation. Eburon Academic Publishers, Delft.

NÄIN SE TEHTIIN – SENSING

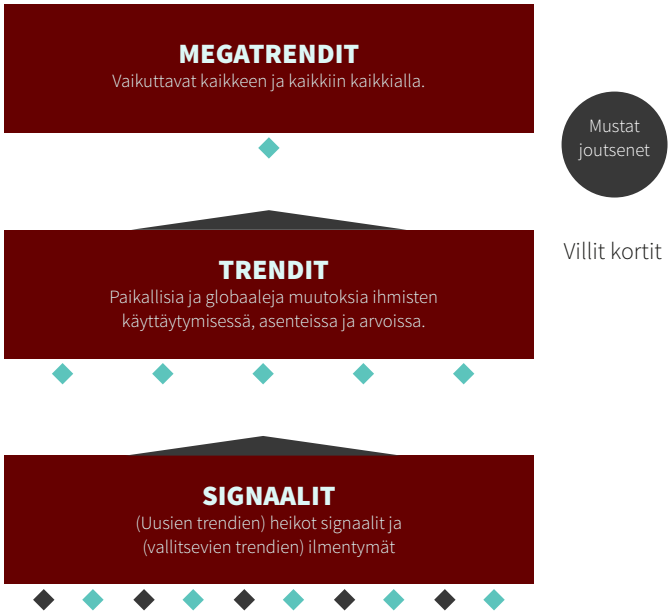

Kuva 6. Yhteinen sanasto, joka avaa megatrendien, trendien ja signaalien väliset suhteet on keskeisessä asemassa läpi koko osallistavan ennakointiprosessin ja etenkin havainnoitaessa ympäristöä ja tutkittaessa tulevaisuuksia koskevia vallitsevia oivalluksia. (Kuva: Futures Fit Trendiviitekehys, Koskelo ja Nousiainen.)

Kuva 7. Polttava kysymys ohjaa signaalien etsinnän painopistettä. Samalla on omaksuttava kokonaisvaltainen näkemys siitä, mikä on muuttumassa (signaalit) ja mikä vie muutosta eteenpäin (vallitsevat trendit). (Kuva: Futures Fit Monitoring Tool, Koskelo ja Nousiainen.)

POLTTAVA KYSYMYS:			
Millaisia ovat sosiaaliset investoinnit ja hyvinvointi Euroopassa vuonna 2027?			
TEEMAT:			
Kasvatus ja vanhemmuus	Ikääntyminen ja vanhukset	Maahanmuutto ja pakolaiset	Talous ja työmarkkinat
STEEPLED:			
Sosiaaliset tekijät (Social)	Teknologia (Technological)	Ympäristö (Environmental)	Talous (Economic)
Politiikka (Political)	Lainsäädäntö (Legal)	Etiikka (Ethical)	Demografia (Demographics)

SENSEMAKING – SIGNAALEISTA TUNNISTETTUIHIN TRENDEIHIN

Edellisen vaiheen (Sensing) data eli signaalit analysoidaan Sensemaking-vaiheessa sekä systemaattisesti että intuitiivisesti. Signaaleja tutkitaan eri näkökulmista, jolloin analysoidaan niiden samankaltaisuuksia, arvioidaan niiden uutuutta ja lukumääriä. Analyysin tavoite on tunnistaa kerätyssä datassa muutoksen kaavoja, ryhmittää ne yhteisten nimittäjien alle ja muotoilla ne alustaviksi polttavaan kysymykseen liittyviksi trendiaihioiksi.

Kutakin tunnistettua trendiaihiota ja niihin liittyviä signaaleja tutkitaan ja niistä luodaan tulevaisuuden otsikoita: mitä data kertoo tulevaisuudesta polttavan kysymyksen näkökulmasta? Kunkin otsikon tulisi olla väittämä tunnistetusta muutoksesta ja siten tulevaisuudesta. Kunkin otsikon tulisi myös todeta jotakin ihmisistä ja heidän tulevaisuuden arvoistaan, asenteistaan, motiiveistaan, toimintatavoistaan ja käyttäytymisestään.

Mielenkiintoisimpia, merkittävimpiä ja lupaavimpia tulevaisuuden otsikoita jatkotyöstetään tarkemmin Futures Fit Trendiseinällä (kuva 9), jossa kukin väittämä visualisoidaan ja analysoidaan johdonmukaisesti ja systemaattisesti signaalien avulla: mitä on tapahtunut menneisyydessä (oivallus menneisyydestä/hindsight), mikä on näkymien nykytila (oivallus nykyhetkestä/insight) ja mitä todennäköisesti tapahtuu seuraavaksi (oivallus tulevaisuudesta/foresight).

Trendien kehityskulun visualisointi Futures Fit Trendiseinällä aktivoi ajatteluamme kehittämään tarinaa edelleen kysymysten “Mitä seuraavaksi?” ja “Entä jos...?” avulla. Kehitystarina johtaa ennen pitkää kysymykseen “Miksi”: Miksi tulevaisuuden näkymä voisi toteutua ja mitä sen toteutuminen edellyttää? Trendiseinällä tunnistetaan vallitsevat trendit ja innovaatiot, jotka vaikuttavat tarkastelussa olevaan tulevaisuuden otsikkoon toteuttamalla muutosta ja kiihdyttämällä sitä. Trendiseinällä voidaan tunnistaa myös kunkin tulevaisuuden otsikon toteutumisen esteitä. Työskentelyssä löydetään luontevasti myös mahdolliset heikot signaalit, sillä ne jäävät usein Trendiseinästä sivuun ja yksikseen. Toisin kuin trendeillä, heikoilla signaaleilla ei ole tunnistettavaa historiaa ja niiden tulevai-

Kuva 8. Pinterest on ilmainen nettisivusto, johon käyttäjät voivat ladata ja tallentaa kuvia. Kuvia voi järjestellä ja hallita pinboard-nimellä tunnettujen kokoelmien avulla. Käyttäjät voivat myös selata muiden kuvasisältöjä. InnoSI–hankkeessa kokoelmaan lisättiin kuvia ja avainsanoja sekä parin lauseen mittaisia kuvauksia siitä, miksi kukin pinnaus (tulevaisuussignaali) on mielenkiintoinen InnoSI-hankkeen näkökulmasta.

Katso video:

Trendikortit työvälineinä

suutta on vaikea ennakoida. Heikkojen signaalien uutuusarvo on suuri ja niitä onkin syytä tarkkailla potentiaalisina tulevina trendeinä.

Jotta Trendiseinän sisällöt voidaan kirkastaa ymmärrettäviksi, vertailukelpoisiksi ja toiminnallisiksi trendikuvauksiksi, ne on kuvattava yhtenäisellä tavalla. Siksi kukin tunnistettu trendiotsikko ja siihen liittyvä Trendiseinän sisältö tulkitaan Futures Fit Trendikortiksi. Trendikorttien avulla voidaan edelleen tutkia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Kortteja voi käyttää erilaisin tavoin asiantuntijakeskusteluissa, ideariihissä, uusien ideoiden testaamisessa, myyntipuheen tukena ja päätöksenteossa. Trendikortit ovat tehokas työkalu myös silloin, kun halutaan arvioida tulevaisuuden näkymiä asiantuntijoilla, päästä yhteisymmärrykseen toivotusta tulevaisuudesta tai laatia tulevaisuuden skenaarioita.

Yksinkertainen mutta tehokas Futures Fit Trendikortti (kuva 10) sisältää yleensä ajatuksia herättävän kuvan, innostavan ja mahdollisuuksia tarjoilevan otsikon sekä yhden lauseen mittaisen ytimekkään selityksen siitä, mikä on muuttumassa sekä tiiviin kuvauksen muutoksesta ja sen vaikutuksesta ihmisiin. Trendikorteissa tulee olla monipuolinen joukko trendin olemassaolosta kertovia esimerkkejä ja ilmentymiä, jotka konkretisoivat ja todistavat muutosta. Nämä voivat olla uusia palveluita, liiketoimintaa, tutkimuksia ja patentteja. Ne voivat myös tuoda esiin trendin paikallisia ilmentymiä eri puolilta maailmaa.

SENSEMAKING-VAIHEEN ONNISTUMISEN AVAIMET

- Tutki tulevaisuusdataa erilaisilla tavoilla: induktiivisesti eli yksityisestä yleiseen, deduktiivisesti eli yleisestä yksityiseen, abduktiivisesti eli todennäköisintä selitystä etsien, ja intuitiivisesti omaan ajatteluun luottaen.
- Vietä aikaa datan parissa ja keskity muutosvoimiin ja muutoksen elinkaareen.
- Pidä mielessä keskeiset kysymykset “miksi” ja “entä jos”.
- Tutki havaittuja trendejä ihmisten näkökulmasta ja keskity mahdollisuuksiin ja vaikuttavuuteen.
- Trendikortit ovat parhaimmillaan silloin, kun niitä on runsaasti ja niissä on erilaisia näkökulmia (esim. STEEPLED), jolloin niillä voi pelata ja luoda vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.

Lisää aiheesta

Hiltunen, E. (2013). Foresight and Innovation-How Companies Are Coping with the Future? Palgrave Macmillan, London.

Vejlgaard, H. (2008). Anatomy of a Trend. McGraw - Hill ebook. Confetti Publishing, Copenhagen.

Wilenius, M. & Kurki, S. (2012). Surfing the Sixth Wave. Finland Futures Research Centre. Turku.

NÄIN SE TEHTIIN – SENSEMAKING

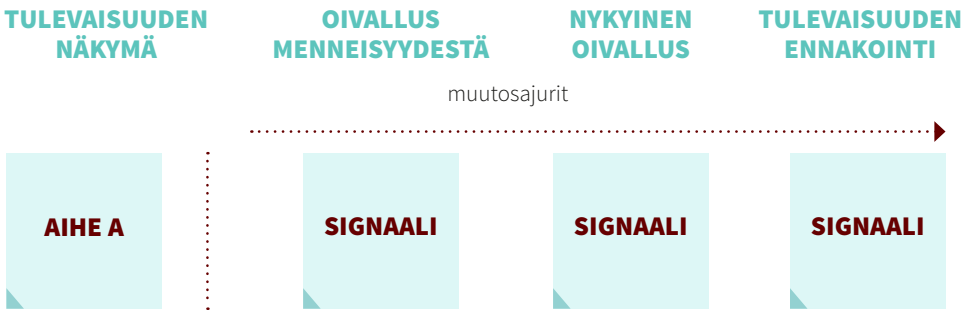

Kuva 9. Sensemaking-vaiheessa kerätyt signaalit analysoidaan ja niitä tutkitaan erityisesti niiden samankaltaisuuksien ja yhteyksien näkökulmasta, jotta muutoksen kehityskulut voidaan tunnistaa. Samankaltaisuudet prosessoidaan edelleen tulevaisuuden otsikoiksi. (Trendiseinä.)

EPÄTASA-ARVON SÄVYJÄ A

VARALLISUUDEN JAKAUTUMISESTA SOSIAALISEEN PITKÄÄN HÄNTÄÄN

Kahtiajakautumisen ja varallisuuskuilun syvetessä ja pitkäkestoisen köyhyyden seuratessa haavoittuvia ryhmiä ja alueita ihmiset joutuvat alttiiksi erilaisille pitkähäntäisille yhteiskunnallisille ongelmille. Työmarkkinoiden yllättävien haasteiden, lisääntyvien mielenterveysongelmien ja kasvavan huumeongelman aikaansaamat uudenlaiset yhteiskunnalliset haasteet voivat tehdä tavallisista ihmisistä ”uusköyhiä”.

Muutosajurit
TYÖMARKKINAOLOT
JULKISET PALVELUT JA HYVINVOINNIN KRIISI
LISÄÄNTYVÄT HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN ONGELMAT
VARALLISUUDEN JA VALLAN JAKAUTUMINEN

Avainsanat
EPÄTASA-ARVO, KÖYHYYS, SUKUPOLVELTA TOISELLE PERIYTYVÄT ONGELMAT, SOSIAALINEN INNOVOINTI, SOSIAALIHUOLTO, JULKINEN SEKTORI, UUSKÖYHÄT, SOSIAALINEN PITKÄ HÄNTÄ

EPÄTASA-ARVON SÄVYJÄ B

Epätasa-arvon ja köyhyyden periytyminen sukupolvelta toiselle lisääntyy. Kaikki tukimallit eivät toimi ja osa saattaa jopa kasvattaa varallisuuskuilua. (Kuva: Chachipe)

Espanjalaisnuorista, joilla on yli 30 % invaliditeetti, lähes 64 % on työttömänä. Haavoittuvat sosiaaliset ryhmät tarvitsevat varhaista puuttumista ja ennaltaehkäiseviä toimia. (Kuva: newpost.gr)

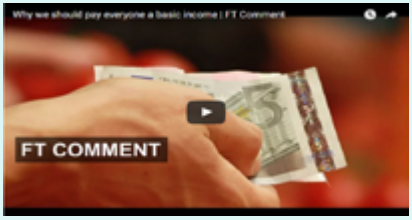

Uudet lähestymistavat kuten perustulo uudistavat julkista sektoria sekä valtion ja yksilöiden välistä suhdetta. (thersa.org)

Köyhyys ei aina ole näkyvä ilmiö vaan ilmenee usein julkisuudelta piilossa. Uusköyhyys on kasvava ongelma. (Kuva: Whitewraithe)

Kuva 10. Yksinkertainen mutta tehokas trendikortti (A) sisältää yleensä ajatuksia herättävän kuvan, innostavan ja mahdollisuuksia tarjoilevan otsikon, yhden lauseen mittaisen ytimekkään selityksen siitä, mikä on muuttumassa sekä tiiviin kuvauksen muutoksesta ja sen vaikutuksesta ihmisiin. Ilmentymät (B) tekevät trendistä konkreettisen ja tuovat esiin sen monet olemassaolon muodot. (Kuva: Futures Fit Trendikortti.)

SEIZING – TUNNISTETUISTA TRENDEISTÄ TOIMINTAAN

Trendikortit kuvaavat polttavan kysymyksen kannalta olennaisia muutoksia ja niiden tärkein tehtävä on aktivoida ihmisiä. Sensemaking-vaiheessa syntynyt tulevaisuustieto (foresight) on esitetty Futures Fit Trendikorttien muodossa. Kortit on syytä arvioida ja validoida, jotta tulevaisuuden haltuunotto on vankalla pohjalla. Esimerkiksi Delfoi-menetelmä on erinomainen tapa vahvistaa, testata ja rikastuttaa tunnistettuja trendejä. Käytännössä trendikortteja voi jakaa monialaiselle asiantuntijaryhmälle ja ryhmä analysoi niiden sisältöjä omaan tietämykseensä nojautuen. Tällöin tärkeitä kysymyksiä ovat: mitkä trendit ovat oleellisia ja todennäköisiä polttavan kysymyksen kannalta, mitkä trendit ovat toivottuja ja miksi, ja puuttuuko jotain. Laadulliset ja määrälliset vastaukset kerätään toistuvien kysymyskierrosten avulla. Kierrosten tarkoitus on lisätä yhteistä ymmärrystä tulevaisuudesta ja priorisoida painotusten avulla sisältöjä.

Rikastutetut ja vahvistetut trendikortit auttavat ymmärtämään polttavaan kysymykseen vaikuttavia muutoksia ja niiden vaikutuksia erilaisiin ihmisiin ja toimijoihin, heidän tulevaisuuteen, arkielämään, ja arvonluontiprosesseihin. Futures Fit 3S -prosessissa tätä kutsutaan nimellä People Primacy, ihmiskeskeisyys. Kun ihmiset asetetaan muutoksen keskiöön, voidaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia visioida ja konkretisoida ihmisten näkökulmasta käsin ja siten vapauttaa ajattelu vallitsevista rakenteista ja rajoituksista. Tulevaisuus ei vain tapahdu, vaan ihmiset ja heidän ympärillään olevat arvoverkoston eri toimijat luovat ja toteuttavat haluamansa tulevaisuuden yhdessä. Siksi painopisteen tulee olla mahdollisuuksissa ja vaikutuksessa jopa niinkin pitkälle, että koetut riskit ja uhat tulee muuntaa mahdollisuuksiksi.

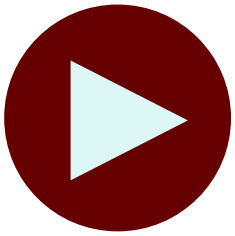

Katso video:

Halutun tulevaisuuden rakentaminen

Kun halutaan kääntää muutos mahdollisuudeksi ja yhteiskehittää tulevaisuuden ratkaisuja trendikortit tulisi tulkita muotoiluajattelusta tuttujen persoonakuvausten kautta. Persoonat ovat polttavan kysymyksen kannalta keskeisiksi tunnistettuja ihmisiä ja toimijoita (ks. kuva 11). Toisin sanoen jokaisen trendikortin kohdalla polttava kysymys muotoillaan uudelleen persoonan näkökulmasta: jos tämä muutos toteutuu, miten se vaikuttaa yksilön tai toimijan arkielämään?

Ihminen saadaan vahvasti muutoksen keskiöön käyttämällä myös muotoiluajattelun Päivä elämässäni -tarinankerrontatyökalua. Sen avulla voidaan konkretisoida trendien vaikutuksia ihmisiin. Muotoilutyöpajassa voidaan käydä läpi kokonainen päivä aamusta iltaan yksilön näkökulmasta ja tutkia kunkin trendikortin vaikutusta päivän kehityskulkuun. InnoSI-hankkeessa kehitimme tulevaisuustarinat neljälle eurooppalaiselle yksilölle, Williamille (71; ks. kuva 12), Assimille (38), Heidille (50) ja Lauralle (29). Lopputuloksena syntyi helposti lähestyttäviä ja selkeitä tulevaisuustarinoita ihmisistä ja heidän arjestaan. Kertomuksia täydentävät polttavaan kysymykseen liittyvät ratkaisut, ilmentymät ja ideat.

Trendikorteista ja tulevaisuustarinoista voidaan yhteiskehittää mielenkiintoisia ja innostavia mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja visioita polttavalle kysymykselle. Osallistava työ sitouttaa

arvoverkoston toimijat kehittämään yhteistä toivottua tulevaisuutta. Vaihtoehtoiset ja konkreettiset ihmiskeskeiset tarinat helpottavat myös toivottua tulevaisuutta ajavien ja estävien elementtien analysointia: vaadittavat askelmerkit ja arvoverkoston toimijat voidaan hahmottaa toivotun tulevaisuuden toteutumiseksi. Ihmiskeskeisyys auttaa tällöin vastaamaan yhteen tulevaisuuksien tutkimuksen suurimmista haasteita eli ajoituksen haasteeseen, kun ymmärretään, miten ja milloin erilaiset toimijat voidaan valjastaa muutokseen mukaan.

Lisää aiheesta

Carleton, T., Cockayne, W., & Tahvanainen, A. (2013). Playbook for Strategic Foresight and Innovation. University of Stanford, Stanford.

Goodwin, K. (2009). Designing for the Digital Age—How to Create Human-Centered Products and Services. Wiley Publishing, Indianapolis.

Heinonen, S., Kuusi, O. & Salminen, H. (Eds.) (2017, forthcoming). How Do We Explore Our Futures? Acta Futura Fennica 10. The Finnish Society for Futures Studies. Helsinki.

Kuosa, T. (2012). The Evolution of Strategic Foresight—Navigating Public Policy Making. Gower Publishing, Farnham.

Ojasalo, K., Koskelo, M., & Nousiainen, A. K. (2015). Foresight and service design boosting dynamic capabilities in service innovation. In R. Agarwal & W. Selen (Eds.) The Handbook of Service Innovation. Springer-Verlag, London.

Shamiyeh, M. (2010). Management strategies by design. In M. Shamiyeh (eds.) Creating Desired Futures—How Design Thinking Innovates Business. Birkhäuser, Basel.

Mitä konkreettisempia vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvaukset ovat, sitä helpompi niitä on ymmärtää, lähestyä ja toteuttaa. Edelläkävijöitä ovat ne, jotka hyödyntävät osallistavaa, kokemuksellista, ihmiskeskeistä ennakointia ja tekevät vaihtoehtoiset tulevaisuudet käsin kosketeltaviksi konkreettisten tulevaisuuden prototyyppien avulla.

SEIZING-VAIHEEN ONNISTUMISEN AVAIMET

- Keskitytään ihmisiin ja mahdollisuuksiin tulkitsemalla uhat mahdollisuuksiksi ja tavoittelemalla merkityksellistä arvoa.
- Arvioidaan, vahvistetaan ja rikastetaan trendikortteja tai konkreettisia ihmiskeskeisiä kertomuksia tulevaisuudesta yhdessä monialaisen asiantuntijaryhmän kanssa.
- Muotoillaan yhdessä vaikuttavia ja toivottuja tulevaisuuksia ottamalla tulevaisuudesta kiinnostuneet, polttavan kysymyksen kannalta oleelliset arvoverkoston toimijat mukaan osallistaviin työpajoihin.
- Jotta muutos ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet olisivat ymmärrettäviä, kannattaa hyödyntää tarinankerronnan ja prototypoinnin menetelmiä, esim. videota, animaatioita, simulaatioita ja arkielämän demonstraatioita.

NÄIN SE TEHTIIN – SEIZING

William, eläkeläinen, 71

ELÄMÄNTILANNE:

- eläkkeellä oleva sähköasentaja
- asuu itsenäisesti mukavassa lähiössä
- vaimo kuollut hiljattain ja lapset asuvat kaukana
- terveydentila: ylipainoa, mutta varsin hyvässä kunnossa, varhaisia Alzheimerin oireita

KIINNOSTUKSEN KOHTEET:

- urheilu

TARPEET JA TOIVEET:

- William pitää lapsista ja auttaisi mielellään naapuruston perheitä
- kaipaa seuraa muun muassa urheilutapahtumiin

HAASTEET JA VAIKEUDET:

- heikentyvä fyysinen kunto ja mielenterveys
- haasteita kotona pärjäämisessä ja arkiaskareista huolehtimisessa
- potee yksinäisyyttä, koska ystäviä on yhä vähemmän elossa ja lähisukulaiset asuvat kaukana
- huonot tietotekniikkataidot

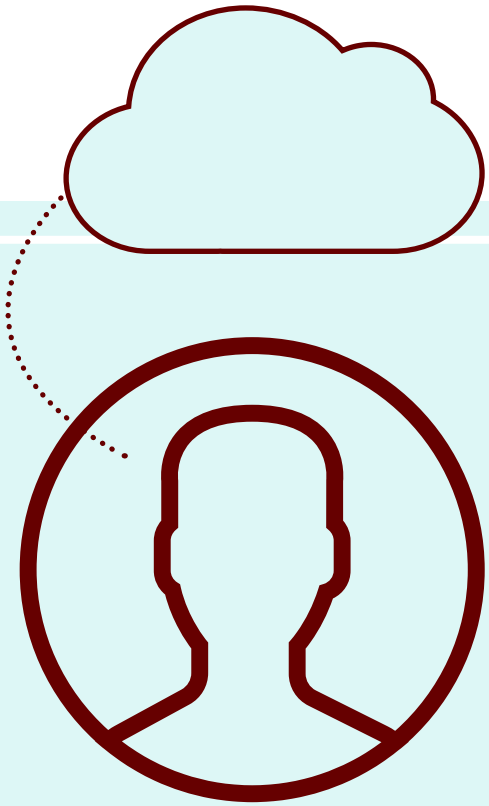

Katso tulevaisuus-kuvat s. 48

Kuva 11. Persoonat ovat keskeisen kysymyksen kannalta oleellisia ihmisiä ja toimijoita. Trendikortit tulkitaan uudelleen persoonan näkökulmasta: jos tämä muutos toteutuu, miten se vaikuttaa persoonan arkielämään?

JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Se, mitä teemme tänään vaikuttaa siihen, mitä voimme tehdä huomenna. Kaikki ei ole omissa käsissämme, sillä tulevaisuus syntyy monimutkaisten keskinäisriippuvuuksien ja lukuisten takaisinkytkentöjen kautta. Ihminen poikkeaa muista lajeista siinä, että meillä on kyky ymmärtää asioiden välisiä suhteita ja oma paikkamme kokonaisuudessa. Ihminen osaa halutessaan myös varautua tulevaan yhdistämällä rationaalinen järkeily intuitiiviseen luovuuteen. Varautumista voidaan tukea tulevaisuuden systemaattisella ennakoinnilla, jossa tulevaisuudesta kertovat muutossignaalit ja trendit tunnistetaan ja muokataan merkityksellisiksi tulkinnoiksi, jotka puhuttelevat tavalla, joka saa aikaan ihmiset toimimaan halutun tulevaisuuden puolesta.

Ennakoinnin tulosten muotoiluun on syytä kiinnittää huomiota. Käsikirjamme yhtenä keskeisenä viestinä on, että tulevaisuutta koskevat näkemykset puhuttelevat sitä paremmin, mitä uskottavamman tarinan ne muodostavat. Juhana Torkkia (2014) mukaillen koemme, että ”ihminen on olemukseltaan Homo narrans, kertova ihminen, ja tarina on hänen alkuperäisin tapansa viestiä”. Hyvät tulevaisuustarinat mobilisoivat toimijoita tässä ajassa, sillä ne yhdistävät uskottavasti makrotason trendit mikrotason toimintaan ja ihmisten arkeen. Inno-SI-hankkeessa tämä on tarkoittanut sitä, että hahmotamme sosiaalisten investointien tulevaisuutta ihmisten, emme järjestelmien näkökulmasta.

Uskomme, että tulevaisuuden ennakointi on melko hyödytöntä, ellei sen tuloksia voida esittää ihmisille merkityksiä luovalla tavalla.

ENNAKOIJAN HUONEENTAULU

Usko siihen, että vaihtoehtoisia tulevaisuuksia voi ennakoida nykyhetkestä käsin.

Tiedosta, että tulevaisuusajattelu on taito, jota voi kehittää ja vahvistaa.

Tunnista institutionaaliset jäykkyydet, jotka määrittävät todellisuutta.

Oivalla, että tulevaisuuteen liittyy erilaisia tiedollisia ongelmia, jotka edellyttävät erilaisia ratkaisuyrityksiä.

Kehitä ennakointiajatteluasi koetelluilla tiedollisten ongelmien ratkaisumenetelmillä.

Varmista uusia signaaleja etsivien yhteisöjen monimuotoisuus ja menetelmien monipuolisuus.

Luo irrallisista signaaleista ja trendeistä merkityksellisiä ja ihmisiä koskettavia tarinoita.

Keskity uusiin mahdollisuuksiin, älä jämähdä esteisiin.

Ota mahdollisuudet haltuun osallistamalla keskeiset sidosryhmät ja muotoilemalla vaikuttavia tulevaisuustarinoita yhdessä heidän kanssaan.

TRENDIT JA MUUTOASAJURIT

YRITYSTEN YHTEISKUNTAVASTUU

Hyväntekeväisyydestä ja viherpesusta kohti sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää liiketoimintaa

Yrityksiin kohdistuu usein syytöksiä sosiaalisten, taloudellisten ja ympäristöongelmien aiheuttamisesta ja siitä, että niiden taloudellinen menestys toteutuu työntekijöiden, ympäristön ja yhteiskunnan kustannuksella. Yritykset haluavat viestiä sosiaalisesta vastuunkannostaan käynnistämällä yhteiskunnallisia yhteistyöprojekteja.

Yhteiskuntavastuuseen liittyy kaksi nousevaa ilmiötä. Yhtäältä isot yritykset toteuttavat sosiaalista vastuunkantoa osana markkinointistrategiaansa, omaksi hyödykseen. Toisaalta yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjyys on kasvussa, vaikkakin se on vielä marginaalissa. Yritysten yhteiskuntavastuullisen toiminnan lisäämiseksi ja kasvattamiseksi tarvittaisiin uutta sääntelyä.

Tulevat sukupolvet odottavat yrityksiltä sosiaalista vastuunkantoa, mutta vaatimukset eivät välttämättä ole tarpeeksi vahvoja, jotta yritysvastuusta tulisi kiinteä osa kaikkea liiketoimintaa. Kuluttajien arvot polarisoituvat, mikä voi johtaa kahtiajakautuneeseen yhteiskuntaan, jossa toiset suosivat sosiaalisesti vastuullisia yrityksiä ja toiset halpaketjuja.

Julkisen sektorin odotetaan kehittävän rahoitusmalleja, jotka houkuttelevat yksityisiä sijoittajia. Vaikuttavuusinvestoiminen ja muita uusia rahoitusmalleja kokeillaan. Julkisen sektorin rooli palveluntarjoajana kapenee ja syntyy kumppanuuksia järjestöjen ja yritysten kanssa. Tämä voi johtaa palveluiden laadun paranemiseen, koska usein järjestöt ja yritykset ovat viranomaisia tiiviimmin mukana ihmisten arjessa. Erityisesti haavoittuvat ryhmät voivat hyötyä yhteisötaloudesta, mikä tulee näkyväksi etenkin vaikeina aikoina.

Muutosajurit

• Kuluttajien kasvava tietoisuus ilmastonmuutoksesta ja luonnonvarojen niukkuudesta asettavat uusia vaatimuksia liiketoiminnalle.

• Yritykset etsivät innovatiivisia ja eettisesti ja sosiaalisesti kestäviä liiketoimintamahdollisuuksia.

• Muutokset hallinnollisessa ja taloudellisessa ohjauksessa vauhdittavat uusien sektorienvälisten yhteistyömuotojen kehittymistä monimutkaisten sosiaalisten ongelmien ratkomisessa.

Avainsanat: yritysten sosiaalinen vastuu, yhteinen arvonluonti, yhteiskunnallinen vaikuttavuus, yhteisötalous, sosiaaliset yritykset, julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö, globalisaatio

KAIKEN DIGITALISAATIO

Big datasta kohti älykkäitä, elämänlaatua parantavia palveluja

Digitalisaatio ja teknologia ovat osa ihmisten arkea ja niiden vaikutus näkyy kaikilla elämän osa-alueilla. Digitalisaatio helpottaa elämää monin tavoin tarjoten mahdollisuuksia esimerkiksi yhteydenpitoon ja vertaisoppimiseen. Toisaalta ihmiset, jotka vierastavat uutta teknologiaa tai joille se ei ole esimerkiksi taloudellisista syistä saavutettavissa, ovat vaarassa syrjäytyä ja jäädä digitalisoituvien verkostojen ulkopuolelle. Vaarana on, että digitaalinen syrjäytyminen johtaa uuteen globaaliin eriarvoisuuteen, mikä voi vahvistaa muita ennestään olemassa olevia eriarvoisuuden tekijöitä.

Avointa ja sosiaalisen median dataa voidaan yhdessä keinoälyn, virtuaalitodellisuuden ja robotiikan kanssa hyödyntää julkisten palveluiden kehittämisessä. Tulevaisuudessa teknologia mahdollistaa uusien tehokkaiden ja joustavien käyttöliittymien hyödyntämisen. Sähköisen hallinnon palveluiden kehittyminen voi tehdä julkisesta sektorista avoimemman ja paremmin kansalaisia palvelevan. Digitalisaatio muuttaa myös työmarkkinoita: monet rutiiniluonteiset työtehtävät saattavat kadota, mutta samanaikaisesti syntyy uusia ammatteja. Digitaalisten ratkaisujen avulla voidaan helpottaa työntekijän työtä ja joissakin tehtävissä automaatioratkaisut ja robotit voivat korvata ihmistyövoiman osittain tai kokonaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajien on mukauduttava asiakkaiden toiveisiin ja tarpeisiin ja niiden on kehitettävä digitaalisia asiointimahdollisuuksia. Palveluntuottajat voivat tukea ihmisiä ja kannustaa heitä ottamaan aktiivisempi rooli muun muassa itsensämittaamisessa, hyvinvointitiedon hyödyntämisessä ja digitaalisessa viestinnässä hoitotiimin ja läheisten kesken.

Digitalisaation myötä myös sosiaalisen elämän luonne muuttuu, sillä kasvava osa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta tapahtuu erilaisilla digitaalisilla alustoilla. Digitalisaatio voi helpottaa vertaistuen antamista, mutta samalla saattaa unohtua kasvokkaisten kohtaamisten merkitys. Yksityisyyden suoja ja eettiset kysymykset tulevat yhä tärkeämmiksi. Digitalisaatio tekee yhteiskunnista myös haavoittuvaisempia (esimerkiksi hakkereille ja terroristeille), minkä seurauksena verkkovalvonnan keinoin voidaan joutua rajoittamaan ihmisten toimintavapautta.

Muutosajurit

• Digitaaliset teknologiat kaatavat teollisuudenalojen välisiä raja-aitoja ja luovat uusia mahdollisuuksia tuhoamalla vanhoja toimintamalleja.

• Virtuaalitodellisuuden ja lisätyn todellisuuden teknologiat mahdollistavat todellisuuden jäljittelemisen.

• Keinoäly ja syväoppiminen hämärtävät ajatusta koneen ja ihmisen välisistä eroavaisuuksista.

• Robotisaatio mahdollistaa palveluiden automatisoinnin joko täysin tai osittain.

• Älykkäät, itseoppivat koneet aiheuttavat odottamattomia eettisiä ja eksistentiaalisia haasteita ja ne voivat uhata haavoittuvien ryhmien turvallisuutta.

• Liiallinen luottamus teknologiaan heikentää ihmisten välistä vuorovaikutusta.

Avainsanat: digitalisaatio, big data, esineiden internet, keinoäly, virtuaalitodellisuus, lisätty todellisuus, syväoppiminen, robotiikka, sensorit

UUSI IHMISKESKEISYYS

Yhtenäiskulttuurista yksilöllisyyden korostumiseen

Tietoisuus erilaisista yksilöllisistä tarpeista yhdistettynä teknologian kehitykseen on johtanut yksilöllisyyden korostumiseen ja palveluiden räätälöimiseen. Samat tuotteet ja palvelut eivät sovellu kaikille. Myös marginaaliset ryhmät ja ääri-ilmiöt saavat näkyvyyttä, ja erityistarpeisiin suunnataan enemmän huomiota ja tukea. Tietoa on saatavilla lähes rajattomasti ja aiemmin näkymättömien ryhmien tilanteesta ja ongelmista kyetään muodostamaan käsitys entistä helpommin.

Kansalaisten hyvinvoinnista huolehtiminen on taloudellisesti heikkoina aikoina yhteiskunnalle suuri haaste, koska haavoittuvat ryhmät tarvitsevat tukea, mutta yhteiskunnan resurssit ovat niukat. Jakamistalouden ja yhteisötalouden muodot voivat säästää rahaa ja ympäristöä sekä haastaa nykyisen markkinalogiikan varaan rakentuvan talousajattelun. Yksilöt ja yhteisöt ottavat enemmän vastuuta. Aktiivinen kansalaisyhteiskunta, yhteisölliset vertaistukiverkostot ja uudet osallistumisen muodot kasvattavat suosiotaan. Ihmisten toisilleen tarjoama apu paikkaa julkisten hyvinvointipalveluiden aukkoja.

Kun ihmisille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa omien palveluiden suunnitteluun, palvelut vastaavat paremmin heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa. Näin voidaan löytää tehokkaampia toimintatapoja. Yhteiskehittämisellä ja räätälöinnillä voidaan löytää innovatiivisia ratkaisuja ja maksimoida resurssitehokkuus. Epävirallisten kansalaisverkostojen ja vaikuttamiskanavien (esim. kaupunginosayhdistykset) määrän ennakoidaan kasvavan.

Kaikilla ei kuitenkaan ole samanlaisia valmiuksia vaikuttaa ja osallistua, joten ihmisten, alueiden ja yhteisöjen eriarvoisuus voi tätä myötä myös lisääntyä. Jos rakenteellista eriarvoisuuteen ei löydetä ratkaisuja, heikommassa asemassa olevien ryhmien asemaa on hankalaa kohentaa.

Yksilöllisyyden korostuminen voi myös vaikuttaa kielteisesti ja johtaa kansalaisryhmien eriarvoistumiseen ja luottamuksen heikkenemiseen, jos hyvinvointipalvelut ulkoistetaan yksilöiden ja vapaaehtoisten vertaistukiverkostojen vastuulle. Tämän välttämiseksi tarvitaan uudenlaisia eri sektoreiden yhteistyöhön perustuvia ratkaisuja.

Muutosajurit

- Big data ja esineiden internet edistävät älykkäiden ja räätälöityjen palveluiden kehittymistä.
- Arvopohjaisten yhteisöjen ja organisaatioiden merkitys kansalaisyhteiskunnassa kasvaa.
- Mielekkään ja merkityksellisen elämän tavoittelu haastaa materialistisen kulttuurin.
- Kansalaisia ei nähdä vain palveluiden loppukäyttäjinä, vaan heidät otetaan mukaan palvelujen ideointiin ja suunnitteluun.

Avainsanat: ihmiskeskeisyys, älykkäät palvelut, älykkäät kaupungit, resurssitehokkuus, yhteisöt, hyvinvointi, jakamistalous, solidaarisuus, erilaisuus, eriarvoisuus

PERHE KESKIÖSSÄ

Tasa-arvolainsäädäntöä, yksityisiä arvovalintoja ja perhemyönteistä kulttuuria työn ja perheen yhteensovittamiseksi

Perhemallit ja sukupuoliroolit ovat muotoutumassa uudelleen, mikä vaikuttaa eurooppalaisiin työmarkkinoihin. Naisten osallistumisasteen nostaminen työmarkkinoilla voi edellyttää työhön liittyvän lainsäädännön uudistamista. Myös Pohjoismaissa käydään keskustelua työelämän tasa-arvosta ja perhevapaiden uudistustarpeista. Kehitysaskeleet sukupuolten välisessä tasa-arvossa perustuvat paitsi lainsäädännön ja tukijärjestelmien kehittämiseen, myös yksilöiden ja organisaatioiden arvoihin ja toimintakulttuuriin. Kulttuuri ja arvot muuttuvat hitaasti, mutta koulutus on yksi avaintekijä tasa-arvon edistämisessä.

Hyvinvointipalveluiden tulee mukautua erilaisten perhemallien tarpeisiin. Esimerkiksi päivähoitopalveluiden suunnittelussa tulisi huomioida myös työssäkäyvät yksinhuoltajavanhemmat. Uudenlaiset palvelutarpeet luovat sekä haasteita että mahdollisuuksia julkiselle, yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Kun naiset ovat työelämässä, myös päivähoitopalveluiden tarve on suurta, mutta lisäksi perheet etsivät uusia ratkaisuja myös kodin arkiaskareiden hoitamiseen (esim. ruokakassipalvelut).

Läheiset ihmissuhteet ovat arvossaan, mutta perheiden tukiverkostot voivat olla hyvin erilaisia: toisille laajennettu perhe voi merkitä tiivistä keskinäisriippuvuutta isovanhempien kanssa, kun taas toisten perhe koostua ystävistä, lähinaapureista tai muusta sosiaalisesta verkostosta. Yhtäältä myös väestön ikääntyminen luo tarpeita uusille sukupolvienvälisille asumisratkaisuille ja hoivapalveluille. Samanaikaisesti digitalisaatio mahdollistaa esimerkiksi etätyön tekemisen kotoa käsin. Joustavien ratkaisujen ansiosta yhä useammat voivat valita työn ja perheen yhdistämisen.

Muutosajurit

• Naisten emansipaatio edistää sukupuoliroolien muuttumista kotona ja työpaikoilla.

• Naiskuluttajien merkitys taloudessa kasvaa.

• Perheen määritelmä monipuolistuu ja perheyksiköt muodostuvat erilaisilla tavoilla.

• Uusia perhepalveluita kehitetään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektoreiden toimijoiden välisenä yhteistyönä.

• Teknologia helpottaa työn ja muun elämän välistä tasapainoa, mutta myös vaikeuttaa työstä irrottautumista.

Avainsanat: työmarkkinat, työmarkkinoiden esteet, sukupuolten välinen tasa-arvo, työn ja perhe-elämän tasapaino, ura, perhepolitiikka, uusperheet

UUDELLEENMUOTOILTU TYÖ

Perinteisestä työntekijäroolista kohti uusia arvonluonnin tapoja

Työ ja työmarkkinat ovat muotoutumassa uusiksi. Työn luonne muuttuu esimerkiksi työtehtävien automatisoinnin myötä ja tietotyön sekä korkean osaamisen merkitys korostuu. Nopeasti muuttuvassa maailmassa muutos on pysyvää, mikä edellyttää työntekijöiltä ja työltä joustavuutta. On tärkeää, että nuoret oppivat muutoksenhallintaa ja elinikäisen oppimisen ajattelutavan.

Itsensä työllistäminen yleistyy ja osin yrittäjyyteen ajaudutaan myös vastoin tahtoa. On riski, että kasvaa työssäkäyvien köyhien joukko. Työmarkkinat eriytyvät: korkeasti koulutetuille osaajille on tarjolla mielenkiintoisia työtehtäviä joustavin ehdoin, kun taas vähän koulutettujen ja osaamisensa kehittämiseen huolettomasti suhtautuneiden asema kurjistuu entisestään. Työmarkkinoiden ulkopuolelle pysyvästi jäävien mielenterveysongelmat voivat lisääntyä. Turhautuminen työmarkkinoiden epäoikeudenmukaisuuteen voi johtaa myös radikalisoitumiseen. Hyvinvointivaltio ei kestä, jos veronmaksajia ei ole tarpeeksi. Toisaalta sosiaalinen talous ja vapaaehtoissektori kasvavat.

Eri osaamisalojen välisiä uusia yhteistyömuotoja syntyy ja virtuaalinen työ lisääntyy. Teknologian kehitys, kuten esimerkiksi 3D-tulostus tai esineiden internet, mahdollistaa tuotannon paikasta riippumatta. Hyperpaikallisuus kasvaa, ja työtä voidaan tehdä missä tahansa ja milloin tahansa.

Muutosajurit

• Globalisaatio hyödyttää korkean tason osaajia ja kurjistaa vähän koulutettuja työntekijöitä.

• Osa ammateista tulee tarpeettomiksi työn automatisoinnin myötä.

• Perinteinen palkkatyö vähenee samalla kun jakamistalous ja digitaaliset alustat synnyttävät uusia työmahdollisuuksia.

• Digitaaliset joukkorahoitusalustat luovat mahdollisuuksia uusille innovaatioille ja pienyrittäjyydelle.

• Digitaalisia harrastuksia, kuten pelaamista tai sisällön tuottamista, arvostetaan työmarkkinoilla.

• Maahanmuutto stimuloi Euroopan taloutta ja maahanmuuttajien taitoja ja kykyjä hyödynnetään ja heidät nähdään eurooppalaisina siltoina Afrikkaan ja Aasiaan.

Avainsanat: työ, milleniaalit, työmarkkinat, teknologia, työttömyys, itsensä työllistäminen, virtuaalinen työ, mobiili työ, digitaaliset alustat

SENIORIT VOIMAVARANA

Hoivattavista eläkeläisistä yhteisöjen kokeneeksi voimavaraksi

Ikäihmisten köyhyys ja eriarvoisuus ovat kasvavia haasteita ympäri Eurooppaa. Ikäihmisten yksinäisyys ja eristäytyminen voivat olla ongelmia niin harvaanasutuilla alueilla kuin kaupungeissakin.

Ratkaisuja etsitään julkisten palveluiden lisäksi myös vapaaehtoistyöhön ja yhteisön vastuunkantoon perustuvista palveluista sekä sukupolvienvälisistä hoivaratkaisuista. Vastavuoroisuus avun saamisessa ja tarjoamisessa muovaa yhteiskunnasta humaanimpaa. Samaan aikaan uudet teknologiset ratkaisut ja apuvälineet voivat helpottaa ikäihmisten arkirutiineja.

Hopeatalous (silver economy) luo vastakohdan nuoruutta ihannoivalle kulttuurille. Ikäihmiset ovat kuluttajina ja asiakkaina tärkeä ryhmä, mikä otetaan huomioon tuotteiden ja palveluiden suunnittelussa ja kohdentamisessa senioreille.

Seniorikansalaisten aktiivinen elämäntapa on hyödyksi sekä yksilötasolla että yhteiskunnallisesti. Ensinnäkin aktiivinen osallistuminen tukee yksilön omaa hyvinvointia, mikä voi myös säästää hyvinvointipalveluiden kustannuksia. Toiseksi ikäihmisten antama panos voi olla arvokas itsessään esimerkiksi lastenlasten hoitamisen tai järjestötoiminnan muodossa.

Eläkejärjestelmän uudistukset muuttavat käsitystämme erityisesti työuran loppupäästä. Seniorityöntekijöiden kevennettyjä työllistämismalleja ja mentoriohjelmia kehitetään, jotta työuraa jatkavien ikäihmisten asiantuntemusta ja kokemusta saadaan hyödynnettyä.

Muutosajurit

- Hopeatalouden myötä ikäihmiset nähdään kiinnostavana asiakasryhmänä.
- Sukupolvien väliset suhteet tiivistyvät ja yhteisasuminen kasvattaa suosiotaan.
- Modernin lääketieteen ansiosta ihmiset elävät pidempään ja terveempinä.
- Väestöpyramidin vinouman vuoksi eurooppalaisten yhteiskuntien uudistumiskyky on heikko.
- Ikäihmisten digitaalinen syrjäytyminen lisääntyy.

Avainsanat: seniorit, ikääntyminen, väestö, hopeatalous, kolmas ikä, terveyspalvelut, ikäihmisten palvelut, sukupolvienvälisyys

OPPIMINEN UUSIKSI

Tutkintojen ja koulujärjestelmien sijaan painoa oppimisen intohimolle

Uusia oppimistapoja ja koulutusmalleja kehitetään, jotta kyettäisiin vastaamaan työmarkkinoiden uudenlaisiin osaamistarpeisiin, erilaisiin sosiaalisiin haasteisiin ja yhteiskunnan kiperiin ongelmiin. Koulutuksen tavoite ei kuitenkaan ole vain valmistaa uusia työntekijöitä työmarkkinoille, vaan myös kasvattaa kansalaisia. Erilaisista taustoista tulevien ihmisten kanssa yhdessä kasvaminen ja vertaisoppiminen kehittää suvaitsevaisuutta.

Ihmiskeskeinen näkökulma ja yksilöllisten ratkaisujen etsiminen korostuu. Yksilölliset opetussuunnitelmat, verkko-oppiminen ja tutkiva oppiminen ovat esimerkkejä, joiden avulla koulupudokkaiden määrää voidaan saada vähennettyä. Kouluissa keskitytään tukemaan niitä, joilla on oppimisvaikeuksia. Vastaavasti opetuksessa myös kannustetaan seuraamaan omia mielenkiinnon kohteita ja tuetaan lahjakkaita pyrkimään pidemmälle.

Oppiminen ei edellytä koulurakennusta tai luokkatilaa, vaan oppia voi missä tahansa. Faktojen opettelun sijaan panostetaan oppimaan oppimiseen. Teknologia muuttaa koulujärjestelmää mahdollistamalla esimerkiksi simulaatioiden ja virtuaalipelien käytön opetuksessa sekä opetusmateriaalin jakamisen ja hyödyntämisen globaaleissa verkostoissa. Yritysyhteistyö ja koulun työelämäprojektit valmentavat lapsia ja nuoria tulevaisuuteen. Uudet yhteistyömuodot kasvattavat yrittäjämäiseen työorientaatioon ja rohkaisevat luovuuteen.

Muutosajurit

• Työelämän uudet osaamistarpeet ja työn uudet muodot pakottavat koulutusjärjestelmän uusiutumaan.

• Monikulttuuriset työympäristöt ja monimuotoiset tiimit edellyttävät hyviä ihmissuhdetaitoja.

• Itseoppivien robottien ja koneiden kanssa työskentely edellyttää uusia taitoja.

Avainsanat: koulutus, oppiminen, pedagogiikka, koulu, elinikäinen oppiminen, ura, työelämä, taidot, osaaminen, milleniaalit

ERIARVOISUUDEN SYNKKIÄ SÄVYJÄ

Varallisuuden polarisoitumisesta sosiaaliseen periytyvyyteen

Globaali vaurauden keskittyminen merkitsee köyhien köyhtymistä ja syrjäytymistä. Haavoittuvien ryhmien ja alueiden huono-osaisuus kasautuu ja yksilöt kamppailevat monenlaisten sosiaalisten ongelmien kanssa. Pahimmillaan ongelmat periytyvät sukupolvelta toiselle. Ennaltaehkäisevässä työssä siirrytään resurssien kohdentamiseen niitä eniten tarvitseville, minkä seurauksena vaarana on, että pienet ja hallittavissa olevat ongelmat eskaloituvat.

Yhteiskuntaan syntyy uusi kurjistuvien joukko. Äkilliset työmarkkinoiden muutokset ja pitkittyvä työttömyys, mielenterveysongelmat sekä huume- ja päihdeongelmat voivat johtaa syrjäytymisen ja huono-osaisuuden kierteeseen. Pahoinvointi voi johtaa levottomuuksien ja konfliktien lisääntymiseen.

Rikkaiden ja köyhien kahtiajaon myötä ihmisten keskinäinen luottamus murentuu. Menestyvien ja hyvien toimeentulevien joukossa kasvaa haluttomuus osallistua hyvinvointiyhteiskunnan kustannuksiin. Kovat arvot ja asenteet näkyvät poliittisessa puheessa esimerkiksi suhtautumisessa työttömiin ja maahanmuuttajiin. Verotuksen ja tulonjakojärjestelmän uudistuksia ja kokeiluita tehdään kestävän yhteiskuntamallin löytämiseksi.

Muutosajurit

• Globalisaatio jakaa ihmiset voittajiin ja häviäjiin.

•Köyhyyden kasautuminen ja eriytyminen sukupolvelta toisille.

• Kovat asenteet maahanmuuttajia ja heikossa asemassa olevia kohtaan.

• Digitaalisten taitojen polarisaatio.

Avainsanat: eriarvoisuus, köyhyys, sukupolvienvälisyys, sosiaalipalvelut, julkinen sektori, sosiaaliset innovaatiot, uudet köyhät, periytyvyys, pakolaiskriisi

SOSIAALISET LIIKKEET

Paikallisesta toiminnasta nopeasti muodostuviin maailmanlaajuisiin liikkeisiin

Digitalisaatio ja tiedon saavutettavuus lisäävät ihmisten sosiaalista tietoisuutta epäkohdista ja asioiden tilasta, mikä edistää eri asioiden ja arvojen ympärille syntyvien liikkeiden muodostumista. Ihmisiä yhdistää esimerkiksi jaettu intohimo luoda jotain uutta tai taistelu omien oikeuksiensa puolesta. Osallistuminen ja vaikuttaminen tapahtuvat usein kollektiivisesti. Toiminnan spontaanius korostuu vakiintuneiden järjestöjen ja pitkäaikaisen sitoutumisen sijaan.

Sosiaalisen median nopea kasvu on muuttanut poliittista keskustelua. Se on vaikuttanut ilmiöiden syntymiseen ja leviämiseen kahtalaisesti: paikallisista kysymyksistä tulee nopeasti globaaleja ja globaalit ilmiöt tulevat ihmisiä lähelle. Sosiaalinen media on esimerkki teknologiasta, joka aikaansaa muutoksia monilla elämän osa-alueilla ja myös laajemmin yhteiskunnissa. Sosiaalinen media muovaa ajatuksiamme, käyttäytymistämme ja sosiaalisia suhteitamme.

Sosiaalinen media voidaan nähdä sekä ratkaisuna että ongelmana. Sosiaalisen median kautta saatavilla olevan tiedon määrä kasvaa, mutta samalla myös ristiriitaisen tiedon määrä lisääntyy ja konseksuksen löytäminen hankaloituu. Epäluottamus viranomaisia tai yrityksiä kohtaan saa turhautuneet ihmiset etsimään hengenheimolaisia verkosta. Sosiaaliset liikkeet leviävät verkossa nopeasti ja haastavat päätöksentekijöitä. Avoimuuden ja läpinäkyvyyden vaatimukset haastavat päättäjät reagoimaan ja muodostamaan mielipiteitä nopeasti.

Medialukutaidon merkitys korostuu entisestään, koska usein eniten meteliä pitävät saavat parhaiten äänensä kuuluviin. Haasteena on löytää tasapaino voimakkaiden marginaaliryhmien vaatimusten ja suuren, mutta hiljaisen enemmistön tarpeiden välillä.

Muutosajurit

• Sosiaalisen median alustat mahdollistavat nopean, edullisen ja rajattoman viestinnän.

• Globaalin kansalaisuuden ja aktivismin kasvu.

• Kansallismieliset ryhmät valtaavat tilaa Euroopan poliittisesta kentästä ja totuudenjälkeisestä politiikasta tulee uusi normi.

Avainsanat: globalisaatio, lokalisaatio, liikkeet, sosiaalinen media, virtuaaliset ryhmät, nationalismi, konfliktit

TULEVAISUUS-KUVAT

TULEVAISUUSKUVAT – NELJÄ IHMISTÄ, NELJÄ TARINAA

Tulevaisuuskuviin on maalattu arkielämää vuonna 2027 neljän kuvitteellisen henkilön tarinan kautta. Henkilöt ovat William (81 v), Heidi (50 v), Laura (29 v) ja Assim (38 v). Tulevaisuuskuvat on laadittu InnoSI-hankkeen hyvinvointiennakointiprosessissa, joka toteutettiin vuoden 2016 aikana kymmenessä Euroopan maassa.

Tulevaisuuskuvat on tarkoitettu etenkin keskustelun herättäjäksi. Niiden avulla voi viritellä omaa ajatteluaan sekä pohtia miten voimme valmistautua tulevaisuuteen yksilöinä sekä osana yhteisöjä ja yhteiskuntia. Tarinoiden rakentamisessa on hyödynnetty tulevaisuudentutkimuksessa tyypillisiä tekniikoita, kuten toimintaympäristöanalyysejä, muutosajureiden nimeämistä sekä heikkojen signaalien ja globaalien trendien tunnistamista.

Tulevaisuuskuvissa on mukana asioita, joista joidenkin toteutuminen on todennäköisempää kuin toisten. Jo kymmenen vuoden perspektiivissä tulevaisuuteen liittyy paljon epävarmuutta. On kuitenkin hyvä muistaa, että tulevaisuus ei vain tapahdu, vaan se on seurausta lukuisista tiedostetuista ja tiedostamattomista päätöksistä ja valinnoista, joita me teemme nykyhetkessä.

Neljän ihmisen ja neljän tarinan tehtävänä on laajentaa ajattelun perspektiiviä ja osoittaa arjen näkökulmasta, mitä tulevaisuus voi tuoda tullessaan. Tarinat on rakennettu tarkoituksella myönteiseksi, sillä haluamme kiinnittää huomiota mahdollisuuksiin, emme niinkään uhkiin ja vaikeuksiin.

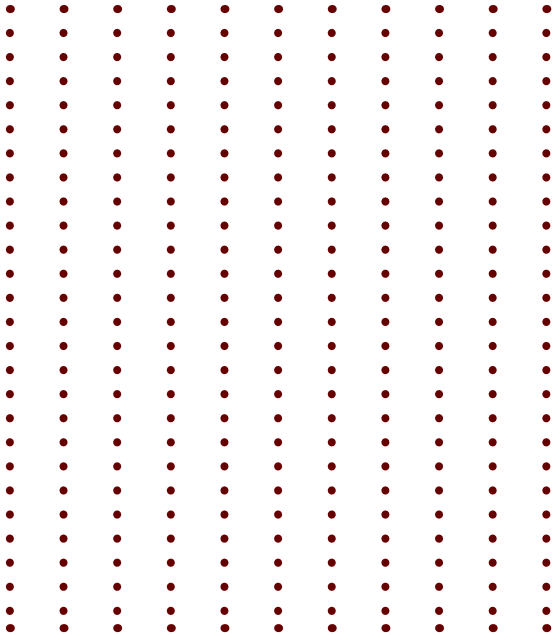

> “Tulevaisuus ei vain tapahdu, vaan se on seurausta lukuisista tiedostetuista ja tiedostamattomista päätöksistä ja valinnoista, joita me teemme tässä ajassa.”

William (81-vuotias vuonna 2027)

Teknologia tukee aktiivista senioria

81-vuotiaalla Williamilla ei ole pulaa ikätovereista. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat ovat jättäneet jälkensä eurooppalaisiin hyvinvointiyhteiskuntiin. William asuu monien 80 vuotta täyttäneiden tavoin itsenäisesti ja pärjää arjessa teknologian ja lähiyhteisönsä tukemana. Markkinoille tullut uusi lääke on hidastanut merkittävästi Alzheimerin etenemistä.

Arkisin William nauttii aamiaisen naapuriperheen luona. Järjestely on otollinen molemmille osapuolille, sillä William pitää seuraa perheen lapsille ennen heidän kouluun lähtöään. Lapsille Williamin kanssa vietetyt hetken ovat mieluisia, sillä Williamilla on tapana kertoa heille paitsi elämästään myös Eurooppaa mullistaneista kehityskuluista. Neuvostoliiton romahtaminen ja Berliinin muurin murtuminen ovat lapsille liian kaukaista historiaa, mutta koko 2010- ja 2020-luvun kestänyt muuttoliike on asia, josta lapset kysyvät mielellään, sillä heidän kaveripiirissään on edustettuna toistakymmentä eri kansallisuutta. Lapsista on vaikea uskoa, että näin ei ole aina ollut.

Omaan perheeseensä William pitää yhteyttä pääasiassa virtuaalisesti, mikä on helppoa nykyisten tekoälyä (artificial intelligence) ja puhetunnistusta (speech recognition) hyödyntävien laitteiden avulla. Williamin lapset ovat organisoineet viikoittaisen internet-verkon yli toteutettavan perheaterian, joka paitsi tuo eloa Williamin arkeen myös antaa myös Williamin ulkomailla asuville lapsille ja lastenlapsille ikkunaan vanhaan kotimaahansa.

Teknologia helpottaa Williamin arkea. William miettii, että sairaanhoitajan tarjoaman hoivarobotin vastustaminen tuntuu nyt jo hieman huvittavalta, koska sen tuoma apu kotona pärjäämisessä on vertaansa vailla. Robotti hoitaa lääkeannostelun ja muistuttaa säännöllisistä ruoka-ajoista ja muista arjen askareista. Ateriaskannerilla William tarkastaa lautaselle kokoamansa annoksen energiamäärän ja ravintoainepitoisuudet. Erityisen mieleisiä Williamille ovat koneoppimiseen (machine learning) perustuvat sovellukset, sillä ne mukautuvat häneen arkeensa. Kaikkeen Williamkaan ei ole kuitenkaan vielä valmis. William ei tiedä, miten suhtautuisi vanhaan työkaveriinsa, joka kertoo hankkineensa robotin tyttöystäväkseen. Williamia ihmetyttää myös tieto siitä, että erityisesti harvaanasutuilla alueilla ruoka-annoksia jaellaan miehittämättömillä lennokeilla. William on tyytyväisenä lukenut lehdestä, että vanhustenhoidossa hyödynnettävät teknologiat ja erilaiset tekniset laitteet ovat lisänneet poikien kiinnostusta alaa kohtaan.

> “Vanhustenhoidossa hyödynnettävät teknologiat ja erilaiset tekniset laitteet ovat lisänneet poikien kiinnostusta alaa kohtaan.”

Liikunta on aina ollut osa Williamin elämää. Nuorempana William oli aktiivijalkapalloilija, nyttemmin aktiivinen jumppaaja ja intohimoinen penkkiurheilija. Leskeksi jäätyään William on osallistunut viikoittain virtuaaliäijien jumppaan. Jumppa on todellista, virtuaalista on vain sen ohjaaminen. Yhteisöllisyys

Ks. Williamin persoonakortti s. 35

syntyy reaaliaikaisesti välitetystä kuvasta ja äänestä Williamin ja muiden omissa kodeissaan jumppaavien äijien välillä. Penkkiurheilijana William seuraa erityisesti jalkapalloa. Laji on ollut tärkeä osa hänen elämäänsä aina 1960-luvulta lähtien ja tätä nykyä hän onkin jalkapallon kävelevä (joskin aika ajoin rollaattoriin turvautuva) tietosanakirja. Alzheimeria sairastava William hämmästyttää sukulaisiaan ja tuttaviaan muistoilla, joita liittyy jalkapalloon. Williamin lastenlapset ovatkin ylpeästi sanoneet, että ukki saattaa unohtaa kotiavaimensa, muttei koskaan derby-otteluissa näkemiään maaleja. William kuuluu myös paikallisen jalkapalloklubin senioripiiriin, jota sponsoroi monikansallinen sähköyhtiö, hänen vanha työnantajansa. Senioripiiriläiset noudetaan katsomaan kotiotteluita, minkä lisäksi he saavat jalkapallojunioreilta apua raskaissa kotitöissä. Senioripiiriläiset ovat tarinoineen odotettuja vieraita jalkapalloklubin tapahtumissa.

William tietää, että solubiologisesti hän ei ole vielä lähelläkään maksimi-ikäänsä. Lupaavasti alkanut lääkehoito Alzheimerin hidastamiseksi on luonut Williamille uutta uskoa tulevaisuuteen. Williamin uskoa on lisännyt hänen roolinsa sillanrakentajana menneiden, nykyisten ja tulevien sukupolvien välillä. William on yhä vakuuttuneempi siitä, että vaikka terveys iän myötä reistaileekin, teknologian ja uudenlaisen yhteisöllisyyden turvin ihmisen toimintakyky on yhä vähemmän riippuvainen iästä.

“William on yhä vakuuttuneempi siitä, että vaikka terveys iän myötä reistaileekin, teknologian ja uudenlaisen yhteisöllisyyden turvin ihmisen toimintakyky on yhä vähemmän riippuvainen iästä.”

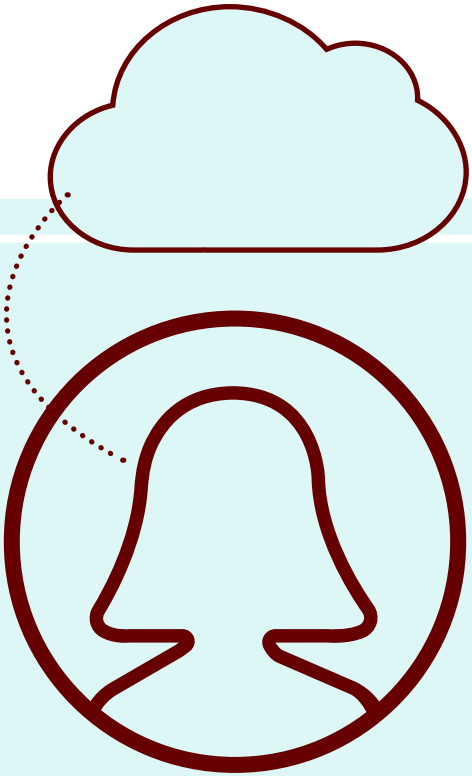

Heidi, 40, työssäkäyvä äiti

ELÄMÄNTILANNE:

- perhe: kirurgina työskentelevä aviomies ja kaksi lasta (2- ja 7-vuotiaat)
- työskentelee asianajajana
- terveys: hyvä fyysinen kunto, mutta kärsii stressistä

KIINNOSTUKSEN KOHTEET:

- ihmisoikeudet, valokuvaus

TARPEET JA TOIVEET:

- tarvitsee apua lastenhoidon kanssa sekä luotettavan ja joustavan päivähoitopaikan
- haluaa edetä urallaan

HAASTEET JA VAIKEUDET:

- työn ja perhe-elämän yhdistämisen haasteellisuus
- nopeasti muuttuvan työelämän perässä pysyminen
- joustamattomuus työpaikalla

Heidi (50-vuotias vuonna 2027)

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää elämää

Kaikkialle ulottuva teknologia (ubiquitous computing) on vaikuttanut ihmisten arkeen ja muuttanut sekä organisaatioiden ja ihmisten välisiä että niiden keskinäisiä valtasuhteita. Verkkovalvonnan ja yksilön oikeuksien määrittäminen on noussut poliittisille agendoille ympäri Eurooppaa. 50-vuotiaalle Heidille kehitys on merkinnyt uusia mielenkiintoisia, mutta haastavia työtilaisuuksia. Erityisesti Heidiä kiinnostaa datan omistajuuteen liittyvät eettiset ja juridiset kysymykset sekä verkkoympäristöjen riskit ihmisoikeuksille. Heidi on huolissaan internetin yhteisösivustoista, jotka mahdollistavat oikeusvaltion periaatteiden ja instituutioiden osittaisen ohittamisen ja ”oikeuden” jakamisen verkossa joukkovoimalla. Heidillä on em. kysymyksiin liittyen monia projekteja ja tulonlähteitä, kuten osa-aikainen juristin tehtävä globaalissa ihmisoikeusjärjestössä, julkisen sektorin konsultointiprojekteja ja oma yritys, joka tarjoaa juridista verkkoneuvontaa. Työ on sirpaleista, mutta Heidille on tärkeää, että hän voi tehdä omien arvojensa mukaista työtä joustavasti.

Heidi asuu perheineen energianeutraalissa ekotalossa, jonka ulkoverhoilussa ja kattomateriaaleissa hyödynnetään uusinta aurinkoenergiatekniikkaa. Talossa on erillinen äänieristetty työtila ilta- ja yötöiden vuoksi, sillä Heidi ja hänen kirurgi-miehensä työskentelevät molemmat osin kotoa käsin. Teknologia on mahdollistanut, että kirurgi voi hoitaa useimmat rutiinileikkaukset etäohjauksen avulla. Etätyötä on alettu tukea verohelpotuksin, koska se edistää työn ja perheen yhteensovittamista ja vähentää työmatkaliikennettä.

Heidi on sisäistänyt ajatuksen ja ymmärryksen yhdestä yhteisestä maailmasta. Heidi tietää, että ilmastonmuutoksen hallinta on hänen sukupolvensa suurin globaali savotta. Heidin ympäristötietoisuus ei rajoitu asumiseen ja liikenteeseen, sillä

> “Työ on sirpaleista, mutta Heidille on tärkeää, että hän voi tehdä omien arvojensa mukaista työtä joustavasti.”

Heidi on tarkkana perheensä jättämästä ekologisesta jalanjäljestä, ja hän kiinnittää huomiota myös perheen ruokailutottumuksiin. Ruokailun osalta Heidillä on kaksi periaatetta, joista hän yrittää pitää kiinni: yhtäältä hän suosii paikallisesti tuotettua ruokaa globaalien elintarvikeyritysten ja kauppaketjujen kustannuksella ja toisaalta Heidi pyrkii valitsemaan tuotteita, joiden tietää rasittavan ympäristöä mahdollisimman vähän. Ympäristön vaalimisen ohella Heidin perustelee kukkarolle melko kalliiksi käyviä elintarvikehankintoja niiden terveyttä edistävillä vaikutuksilla. Heidi on miehensä kanssa vakavasti harkinnut myös geeniperimiensä selvittämistä, jotta he voisivat valinnoillaan vaikuttaa nykyistäkin paremmin omaan hyvinvointiinsa.

Heidin ympäristötietoisuudessa on myös puutteensa. Merkittävin niistä on se, että Heidi tilaa poikkeuksetta perheen käyttämät vaatteet ja jalkineet, mistä ne halvimmalla löytää,

useimmiten edullisten tuotantokustannuksen alueilta Aasiasta, Afrikasta ja Etelä-Amerikasta. Kuljetukset lisäävät ympäristön rasitusta, mutta huonoa omaatuntoaan Heidi rauhoittelee toteamalla, että hänen toimintansa on sosiaalisesti vastuullista, sillä se luo työtä alueille, jossa sitä kipeästi tarvitaan.

Heidillä on miehensä kanssa kolme lasta. He asuvat alueella, jossa useimmilla julkisrahoitteisella kouluilla on kummiyritys, ja opetussuunnitelmaan sisältyy, että koulun oppilaat työskentelevät yrityksessä päivän viikossa. Yritysten näkökulmasta yhteistyö kuuluu niiden yhteiskuntavastuutoimintaan, jota myös tuetaan verotuksen keinoin. Yritykset ovat oivaltaneet, ettei ole yhdentekevää, miten ne ympäristössään toimivat. Kummeiksi lähteneet yritykset ovat vakuuttuneet siitä, että pitkällä aikavälillä on niiden etu, että ne investoivat aktiivisesti myös yhteiskunnalliseen hyvään, eivätkä vain pyri hyötymään yhteiskunnan tarjoamista resursseista. Koulun kannalta yhteistyö on samanaikaisesti sekä lakisääteistä yrittäjyyskasvatusta että toimintaa, joka täydentää koulun perusrahoitusta.

Ympäristösyistä ja aikapulasta johtuen Heidi pyrkii minimoimaan matkustamista. Aina se ei kuitenkaan onnistu. Ruuhkavuosien logistiikkapulmissa Heidi luottaa ystäväporukan yhteisomistuksessa olevaan itseajavaan autoon, joka vie hänet joko perille tai vaihtoehtoisesti liityntäpysäkille, josta matka jatkuu älykkäästi ohjautuvassa julkisessa ja eri kulkuvälineistä muodostuvassa liikenneverkossa. Liikenne on muuttunut palveluksi (mobility as a service). Heidiä hymyilyttää, kun hän muistelee, miten tärkeänä asiana hänen isänsä piti oman auton omistamista.

Kokonaisvaltainen hyvinvointi on Heidille tärkeää ja hänen on nykyään vaikea ymmärtää, että vielä vähän aikaa sitten terveys valjastettiin etupäässä työelämässä jaksamista varten. Heidi on taipuvainen ajattelemaan, että työ mahdollistaa mielekkään elämän, ei päinvastoin. Heidillä on nykyään henkilökohtainen hyvinvointivalmentaja, jonka kanssa hän tapaa kerran kuussa moniammatillisella huoltoasemalla kampaaja- ja terveystarkastuskäyntinsä yhteydessä. Heidi uskoo hyvinvointivalmentajansa iskulauseeseen, jonka mukaan parhaat investoinnit terveyteen tehdään silloin, kun ei olla vielä sairaita.

> “Useimmilla julkisrahoitteisilla kouluilla on kummiyritys, ja opetussuunnitelmaan sisältyy, että koulun oppilaat työskentelevät yrityksessä päivän viikossa.”

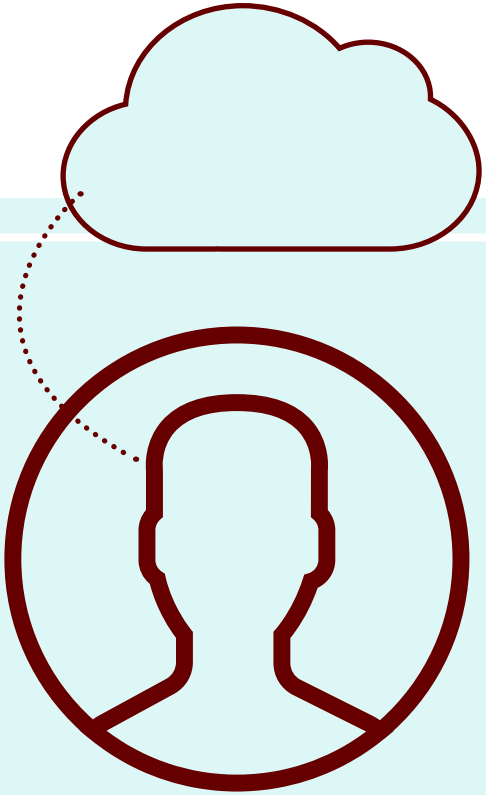

Assim, 28, maahanmuuttaja

ELÄMÄNTILANNE:

- saapui vuosia sitten Syyriasta veljensä kanssa.
- työtön, oli aloittanut yliopisto-opinnot Syyriassa
- terveydentila: traumaattisia kokemuksia
- turhautunut nykyiseen tilanteeseensa

KIINNOSTUKSEN KOHTEET:

- liiketoiminta, IT

TARPEET JA TOIVEET:

- haluaisi jatkaa opintojaan ja löytää töitä
- kaipaa kotimaataan ja perheenjäseniään

HAASTEET JA VAIKEUDET:

- puuttelliset kielitaidot byrokratiasta selviytymiseen
- puuttuva paikallinen verkosto hankaloittaa työllistymistä ja kotoutumista
- vihamieliset asenteet yhteiskunnassa

Assim (38-vuotias vuonna 2027)

Uutta omaksuva verkostoitunut yrittäjä

38-vuotias Assim on kotoisin Syyriasta, mutta asuu nykyisin melko tavanomaisen eurooppalaisen suurkaupungin lähiössä yhdessä uusperheensä kanssa. Assim tutustui avovaimoonsa deittisovelluksen kautta. Avovaimolla on edellisestä liitosta kaksi leikki-ikäistä lasta. Pariskunta on onnellinen, sillä he ovat saaneet tietää, että avovaimo on raskaana neljännellä kuukaudella.

Syyriasta muutettuaan Assimin perhekäsitys perustui vahvaan jakoon miesten ja naisten töihin. Naisille kuuluviksi tehtäviksi Assim arvioi kodin- ja lastenhoidon, kun taas miehen tehtävänä oli työssäkäynti perheen ulkopuolella. Assimin arvot joutuivat koetukselle, kun hän tutustui skandinaavisen arvomaailman omaavaan avovaimoonsa ja uuden kotimaansa julkiseen päivähoitojärjestelmään, jonka ansiosta naisten osallistumisaste työmarkkinoille on korkea. Taloyhtiön hiekkalaatikolla Assim on tavannut myös perhevapailla olevia naapuriperheiden koti-isiä, joiden pärjäämistä lapsikatraidensa kanssa hän on seurannut ihmetellen. Aikansa asioita mietittyään ja kotouttamisen yhteydessä järjestettyihin tilaisuuksiin osallistuttuaan, Assim oli valmis tulemaan periaatteissaan hieman vastaan. Hän arvostaa avovaimon työssäkäyntiä ja osallistuu nykyään kotona muun muassa ruoanlaittoon.

Englantia tyydyttävästi osaava Assim pääsi melko nopeasti uudessa kotimaassaan koulutusohjelmaan, jossa hän pystyi jatkamaan opintojaan ja valmistumaan IT-alan insinööriksi. Tulosperusteiseen rahoitussopimukseen (social impact bond) perustuva koulutusohjelma toteutettiin yhteistyössä kansainväliseen vakuutuskonserniin kuuluvan riskipääomayrityksen (venture capital) ja viranomaisten kanssa. Yrityksen kannatti ottaa sijoittajariski, sillä koulutusohjelma osoittautui kaiken kaikkiaan menestykselliseksi. Valtaosa ohjelman loppuun suorittaneista työllistyi joko IT-alan yrityksiin tai perusti oman yrityksen. Myös viranomaiset olivat tyytyväisiä projektiin, vaikka siitä kuluja koituikin, sillä yksi projektiin sijoitetun veroeuron arvioidaan merkitsevän sosiaaliturvamenoissa jopa kolme euron säästöä.

Koulutuksen jälkeen Assimin oli vaikea saada töitä. Hänen onnistui kuitenkin työllistää itsensä perustamalla opiskelukaveriensa kanssa osuuskunnan, jonka kautta he toteuttivat pieniä asiakasprojekteja. Alkuvaikeuksien jälkeen osuuskunnan asiakaskunta vakiintui. Osuuskunnasta muodostui Assimille joustava työskentelymuoto, joka sai Assimin tuntemaan itsensä hyödylliseksi yhteiskunnan jäseneksi. Assimista tuli vähitellen suosittu esiintyjä paikallisissa tapahtumissa, joissa pohdittiin maahanmuuttajien kotouttamista.

Assim on mukana myös työryhmässä, jossa suunnitellaan erityisesti maahanmuuttajille sopivaa pop up -yrittäjyysmallia. Ryhmän työ on kesken, mutta ensimmäiset kokeilut vaikuttavat lupaavilta. Maahanmuuttajien yrittäjyyskynnystä on pilo-

”Osuuskunnasta muodostui Assimille joustava työskentelymuoto, joka sai Assimin tuntemaan itsensä hyödylliseksi yhteiskunnan jäseneksi.”

tissa madallettu sekä verohelpotuksin että väliaikaisella lainsäädännöllä, joka mahdollistaa julkisen sektorin hankinnoissa positiivisen syrjinnän. Julkisissa hankinnoissa voidaan antaa painoarvoa, jos tarjouksen jättänyt yritys on maahanmuuttajien perustama ja heitä aktiivisesti työllistävä.

Aktiivinen osallistuminen erilaisiin verkostoihin toi Assimin eteen uusia mahdollisuuksia. Erityisen hyödylliseksi osoittautui start up -yritysprojekti, joka rahoitettiin EU:n Horizon4Everyone-ohjelmasta. Projektin seurauksena Assimilla on nyt yritys, joka tarjoaa digitaalisia palveluja sota- ja kriisialueilta tulleille pakolaisille, joilla on traumaattisia kokemuksia. Yritys työllistää Assimin lisäksi viisi työntekijää, joista kolme on maahanmuuttajia.

Assimilla on hyvät yhteydet Syyriaan jääneisiin sukulaisiin ja hän pitää kiinni monista lapsuudessaan oppimistaan traditioista. Yritykseen liittyvät velvollisuudet vievät valtaosan Assimin ajasta, mutta ne ovat samalla laajentaneet Assimin käsityksiä eurooppalaisista arvoista. Assim arvostaa perhettään ja niitä mahdollisuuksia, joita hän on uudessa kotimaassaan saanut. Assimin muuttuneesta suhtautumisesta rohkaistuneena avovaimo on ottanut puheeksi myös, josko Assim haluaisi osallistua ensimmäisen biologisen lapsensa hoitamiseen irrottautumalla yrityksestään kuuden kuukauden mittaiselle perhevapaalle, johon on tarjolla yhteiskunnan tukea.

Assim on tyytyväinen omaan elämäänsä ja päättänyt, että hänen tulevaisuutensa on vastaisuudessakin uudessa kotimaassaan. Samalla hän on huolissaan yhä suuremmasta joukosta maahanmuuttajia, jotka eivät ole löytäneet tietään työmarkkinoille. Assim on pistänyt merkille, että yrittäjyydestä on tullut paitsi hänen kaltaisilleen maahanmuuttajille myös yhä useammalle kantaväestöön kuuluvalle uusi normaali. Assim tietää kokemuksesta, että yrittäjyys on hyvä vaihtoehto, kunhan yhteiskunnassa huolehditaan siitä, että kynnys yrittäjäksi ryhtymisessä pidetään riittävän matalana.

”Yritykseen liittyvät velvollisuudet vievät valtaosan Assimin ajasta, mutta ne ovat samalla laajentaneet Assimin käsityksiä eurooppalaisista arvoista.”

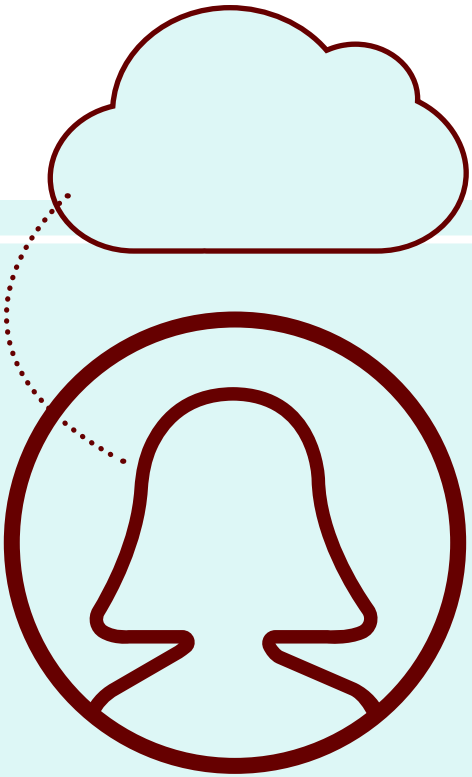

Laura, 19, työtön työnhakija

ELÄMÄNTILANNE:

- asuu perheensä kanssa (äiti, isäpuoli ja pikkuveli) maaseudulla
- käynyt peruskoulun ja aloittanut ammattikoulussa
- työtön
- terveys: vaikeuksia keskittymisessä ja unensaannissa

KIINNOSTUKSEN KOHTEET:

- muoti, eläimet

TARPEET JA TOIVEET:

- haluaa löytää paikkansa yhteisössä ja yhteiskunnassa
- ei osaa sanoa, mitä odottaa tulevaisuudelta

HAASTEET JA VAIKEUDET:

- arjesta puuttuu tasapaino
- heikko itsetunto
- asuinseudulla paljon työttömyyttä

Laura (29-vuotias vuonna 2027)

Paikallisesti toimien, globaalisti oppien

Kaupungistuminen on edennyt nopeasti ja vuonna 2027 jo yli 65 prosenttia maailman ihmisistä asuu kaupungeissa. Kehitys on merkinnyt useimmilla väestökatoa potevilla alueilla elinmahdollisuuksien kaventumista. Kehitykseen mahtuu myös poikkeuksia, sillä kaikki eivät halua viettää koko elämäänsä ahtaissa ja kalliissa kaupungeissa. 29-vuotias Laura on yksi monista, jotka nauttivat enemmän maaseudun rauhasta kuin kaupungin vilinästä. Laura on asettunut yhdessä miehensä kanssa negatiivisesta väestökehityksestä kärsivälle alueelle. Laura pyörittää työkseen miehensä kanssa lemmikkieläinhoitolaa.

Hän on ilokseen huomannut, ettei ole ainoa, joka nauttii maaseutuympäristöstä, sillä maaseutu vetää myös eläkeläisiä. Eläinhoitolan pääasiallisina asiakkaat ovat hyvätuloiset paluumuuttajaeläkeläiset, joiden kissat ja koirat tarvitsevat lyhyttä ja yhä myös useammin pidempiaikaista hoitoa, kun eläinten omistajat viettävät talven kylmimpiä kuukausia Välimeren lämmössä ja auringossa. Eläinhoitola ei ole ainoa tulolähde, sillä Lauran aviomies on myös mökkitalkkari ja auttaa ikäihmisiä pienissä remonteissa, minkä lisäksi hän toimii verkkokaupoista ostettujen pakettien kuriirina.

Laura asuu perheineen joukkorahoituksella (crowd funding) perustetussa yhteisöllisessä perhekylässä. Yhteisöllisessä kylässä arkiruokailu perustuu jakamistalouden oppeihin, minkä lisäksi osa ruoasta myös tuotetaan itse. Kesäaikaan perhekylä tarjoaa majoituspaikkoja marjanpoimijoille ja talvella tiloissa järjestetään pitkäaikaisretriittejä.

Paluumuuttajaeläkeläiset työllistävät ja perhekylä tarjoaa lisäansioita, mutta kaikesta huolimatta ansaitut tulot riittävät Lauran perheen toimeentuloksi vain osan vuotta. Onneksi pitkään kokeilussa ollut perustulomalli (basic income) on otettu osaksi kansalaisten hyvinvointiverkkoa. Perustulo tasaa Lauran perheen tulojen kausivaihtelua ja antaa heille mahdollisuuden elää arvojensa mukaista elämää maaseudulla.

Lauran oli nuorempana vaikeaa tietää, mikä ala häntä kiinnostaisi ja mikä hänestä oikein tulisi isona. Laura muistelee lämmöllä työvoimatoimiston valmentajaa, jonka kanssa hän kävi tärkeitä keskusteluja tulevaisuuden haaveistaan ja teki henkilökohtaisen hyvinvointisuunnitelman. Nyt monitaitoisuudesta on tullut Lauralle selviytymiskeino ja itsensä työllistäminen on hänelle itsestään selvää.

> “Perustulo tasaa Lauran perheen tulojen kausivaihtelua ja antaa heille mahdollisuuden elää arvojensa mukaista elämää maaseudulla.”

Lauran asuinpaikkakunnalla ei ole omaa koulua, koska lapsia on niin vähän. Fyysisen koulurakennuksen puute ei ole Lauran ja perhekylän muille lapsille ongelma, sillä he ovat vakuuttuneita, että oppiminen ei ole paikasta vaan halusta ja motivaatiosta kiinni. Lasten opiskelumotivaatiota ylläpidetään Euroopan laajuisella virtuaalikoululla, johon osallistuu satojatuhansia peruskouluikäisiä lapsia ja nuoria. Virtuaalikoulu rakentuu ilmiölähtöisille oppimiskokonaisuuksille, joista osa toteutetaan paikallisina ja osa kansainvälisinä projekteina.

Lastensa koulunkäynnin aktiivisesti seuraavana Laura on itsekin altistunut mielenkiintoisilta vaikuttaville ideoille. Tällä hetkellä Lauraa kiinnostaa erityisesti ruoka- ja viljelyteknologioiden kehittyminen, joiden hän uskoo luovan itselleen uusia työmahdollisuuksia. Laura on jo esitestauttanut ideoitaan kansainvälisen ajatushautomoverkoston kehittämisprojektissa. Työ on vielä kesken, mutta Lauran saama palaute on ollut rohkaisevaa.

Kaiken kaikkiaan Laura on melko tyytyväinen valintoihinsa, sillä hän ei usko hyvinvoinnin syntyvän materiaa lisäämällä vaan nimenomaan sitä rajaamalla. Iltaisin Laura ei voi olla ajattelematta, miten kansainvälistä elämää metsässä voikaan viettää. Lauran perheen elämä perustuu lokaaleihin ja globaaleihin verkostoihin. Lasten koulunkäynnin ja sittemmin oman kehkeytymässä olevan projektin myötä Lauralla on vahvat kansainväliset yhteydet, mutta maaseutu on hänen sielunmaisemansa ja hänen on vaikea ymmärtää kaupungissa asuvien ihmisten elämää.

> ”Nyt monitaitoisuudesta on tullut Lauralle selviytymiskeino ja itsensä työllistäminen on hänelle itsestäänselvää.”